

כאמ"ר קרן לא... (מקור: חזקוני, פסוקים נוספים...)

מראי מקומות לעיון בדף היומי

בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו

מיסודה של עמותת "משולי ערימת" חוב שאת אריה 17/25 קרית ספר 71919 מודיעין עלית ארץ ישראל

גליון מספר 433

הונצח ע"י בנם הנח"צ הר"ר אברהם אליעזר מרקוביץ שליט"א לונדון

לע"ע הר"ר צבי בהר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ז"ל

מסכת ערכין דף יב - דף יח

בס"ד, א' שבט התשע"ב.

ז) בא"ד, עיין באות הקודמת. ועיין בזבח תודה (תמיד יד: מדפי הספר ד"ה כדאיאת) שתמה על הרמב"ם שלא הביא דינא, וכתב, דאולי סבר דרבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן דאמר אין אומרים שירה אלא על היין, פליג עליה. ועיין באות הבאה.

ח) בא"ד, שם עיין באות הקודמת. ולפי מאי דביאר העמק ברכה (הובא לעיל דף יא אות טז), ביסוד הדין דאין אומרים שירה אלא על היין, דאיכא למימר דהיין הוא המחייב את השירה ואיכא למימר דהקרבת הוא מצד עצמו מחייב את השירה ורק הוא דין מסוים דקיום השירה אינה אלא בשעת ניסוך היין, דהוא תנאי בשעת זמן השירה אבל אין היין מחייב אמירת שירה, אפשר לבאר דבזה פליגי רבי יוחנן וריש לקיש, דלר' יוחנן המחייב של השירה הוא הנסכים ומשום הכי אומרים שירה של אותו היום שמביאים בו הנסכים, וריש לקיש סבר דהמחייב השירה הוא הקרבת הקרבן, ומשום זה ס"ל דאומרים שירה של יום שהקריבו את הקרבן. (ש.ב.).

ט) רש"י ד"ה כובש והויקים, בתוה"ד, שהיא ששית לכיבוש והילוכו לבבל וכו'. אלמא בשנת שבע וכו'. הקשה הרש"ש, דאם הגלהו ג' שנים ומרד ג' שנים, הוי בשנה שישית, ואמאי אמרינן דהויא שנה שביעית. והביא דמרש"י בדניאל (א א) משמע, דג' שנים שהיה לו לעבד, היינו מלבד השנה שכבשו. וכתב, שהוא דוחק. אמנם לפי מה שפירש הרד"ק בדברי הימים (ב לו, ו), אתי שפיר הכל, דהגלהו לבבל אחר ג' שנים שמרד בו, ואחר כך שב לירושלים והשלים שנת י"א למלותו, ובאותה שנה נהרג ומלך יהויכין.

י) תוס' ד"ה אי הכי, בתוה"ד, ולתקופת השנה. העיר הרש"ש, דאולי צריך לומר "ולתשובת השנה" כלישנא דקרא.

דף יב ע"ב

יא) גמ', פשו להו שית הוה ליה בשיתא בשבוע וכו'. פירש רש"י ד"ה הוה ליה בשיתא בשבוע, דבשביעית עצמה חרב. דהיינו, דחרב בשנת תכ"א לבנינו. וכדמוכח מתירוץ הגמ', דלרבי יהודה אישתכח דבמוצאי שביעית חרוב. וכמו שהוכיחו תוס' ד"ה הוה ליה בשיתא בשבוע. אבל רש"י בעבודה זרה (ט:): ד"ה נטפי חדא, כתב, דחורבן הבית היה בשנה השביעית עצמה דהיינו בשנת ת"כ לבנינו, והקשו שם התוס' ד"ה האי מאן דלא ידע, והרא"ש (פ"א סימן ב) דמתירוץ הגמ' דידן מוכח, דבשנת תכ"א חרב. והביאו שם את שיטת הרשב"ם, דבשנת תכ"א חריב ביתא. אך הקשו עליה מסוגיא דהתם דמשמע שם דמנינן לשנות החורבן משנת תכ"א, אלמא דחרב בת"כ. (עיין שם). ומשום הכי מסיק הרא"ש כפירוש רש"י דהתם, דבשנת ת"כ חרב, וסוגיא דהתם כרב אשי דלהלן בגמ'. ובשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן נ) כתב דהסוגיות לא נחלקו, וביאר, דלמנין השמיטין מונים מתשרי, ולמנין בנין הבית מנו מניסן, ובתשרי נכנס מוצאי שביעית, אבל לא הויא שנת תכ"א לבית המקדש עד ניסן, ואף כשנחרב בחודש תמוז ואב, כיון דאינם אלא ג' או ד' חדשים מאותה שנה, לא חשיב להאי שנה בשנות החורבן, והשתא, בסוגיא דהתם דאיירינן לענין מנין שנות החורבן, מנינן לשנת תכ"א בהדי שנות חורבן, דלבנין הבית מנינן מניסן, אבל בסוגיין דאיירינן לענין באיזה שנה בשבוע חריב, חשבינן דנחרב בתכ"א, דהוא ראשון לשמיטה לפי מנין דמתשרי מנינן.

דף יב ע"א
א) גמ', נסכים הבאים בפני עצמן טעונים שירה או אין טעונים שירה. ואף דלעיל (יא). אמר רבי מאיר, דשיר מעכב את הקרבן, כתבו התוס' בראש השנה (ל:): ד"ה ונתקלקלו הלויים בשיר, דהיינו דוקא בנסכים הבאין עם הזבח, אבל בבאין למחר, אין שירה מעכבת את הקרבן.

ב) גמ', שם. ולא איפשיטא דך בעיא. ופסק הרמב"ם (פ"ג מכלי המקדש ה"ב), דאין אומרין עליהן שירה, וכן משמע מתוס' בראש השנה (ל:): ד"ה ונתקלקלו. והקשה החק נתן, הא עיקר שירה מן התורה כדילפינן לעיל (יא). מקראי, וספיקא דאורייתא דינא לחומר. וכתב המרכבת המשנה (שם), דלרמב"ם נפשטה הבעיא לקולא, מהא דבראש השנה (שם) איפשיטא מהא שלא הניחו הלויים הנסכים דראש השנה ליום אחר ויאמרו עליהם שירה, וכמו שכתבו התוס' (שם). ובספר נזר הקודש (בסוגיין באות ו-ז) כתב דהבעיא נפשטה בתמורה (יד:): עיין שם. אמנם החק נתן והיום תרועה בראש השנה (שם) כתבו, דמשמע מהרמב"ם, דשיר אינו מעכב את הקרבן וכתבנן לעיל (יא). וכיון דאינו מעכב פסק דאין אומר שירה, כיוון דאי אינו חובה, נפיק מינה חורבא כדמשמע להלן בגמ', ועיין באות הבאה.

ג) גמ', שם. כתבו התוס' בראש השנה (ל:): ד"ה ונתקלקלו הלויים בשיר, דלכתחילה, אין להביא קרבן בלא נסכים עמו באותו היום, כיון שלא יוכלו לומר שירה, כדקמיעיא לן הכא. והא דאיאתא במנחות (מד:), מביא אדם קרבנו היום ונסכיו מכאן ועד עשרה ימים, היינו בקרבן יחיד דאין בו שירה. אמנם הרמב"ם (פ"ד ממעשה הקרבנות ה"ב) כתב להאי דינא אף בציבור.

ד) גמ', או דלמא על אכילה ושתיה אמרינן אשתיה לחודה לא אמרינן. כתב המנחת חינוך (מצוה רצט אות ה), דלפי זה, אם מביא גם מנחה למחר, אף שלא מביא הקרבן באותו היום, יכול לומר שירה, דהא איכא אכילה ושתיה, והכא איירי דמביא רק הנסכים דהיינו היין, והמנחה הביא כבר אתמול. והיינו דוקא אליבא דרבנן דסבירא להו במנחות (מד:): [גבי מביא מנחה ונסכים למחר], דמנחה ואחר כך נסכים, אבל לרבי דאית ליה (שם), יין ואחר כך מנחה, לא חשיב "אכילה ושתיה". אמנם רש"י ד"ה אכילה ושתיה, ביאר דהיינו קרבן ונסכים. [ולכאורה מבואר בדבריו, ד"אכילה ושתיה" היינו דוקא בקרבן ונסכים, ולא במנחה ונסכים. ולכאורה דהמנחה אינה קרבן, דטפלה לנסכים הבאין עמה, ואפילו למאן דאמר במנחות (מד:): דמנחה ואחר כך נסכים]. וכן עיין ברמב"ם (פ"ג מכלי המקדש ה"ב) שכתב דבכל ענין אין אומרים שירה ואף במביא מנחה עם הנסכים, ואף דקיימא לן כרבנן, דמנחה ואחר כך נסכים.

ה) [גמ', כדריש לקיש אומרים שירה שלא על הקרבן. לכאורה יש להוכיח דבריו, מדכתיב בדברי הימים ב (כט, כט-ל) "וככלות להעלות את העולה וגו' ויאמר יחזקיהו המלך והשרים ללויים להלל בדברי דוד וגו'". (ש.א.ג.).]

ו) תוס' ד"ה ותסבירא, היינו שיר של יום שמביאין אותו וכו'. ובירושלמי בתענית (פ"ד ה"ה) פליגי בהא רבי יוחנן וריש לקיש, דלרבי יוחנן אומר שירה של אותו יום שמביאים בו הנסכים, אבל לריש לקיש אומרים עליהם שירה של אתמול, דהיינו יום שהקריבו בו את הקרבן. ומוכיח שם רבי יוחנן מסוגיין כוותיה. [כן הוא לגירסת היפה עיניים]. וסוגיין לא סברה כן, כמו שביארו התוס'. ועיין בהגהות חשק שלמה. ובאות הבאה ושלאחריה.

הדרה היוזמי

מסכת ערכין דף יב - דף יג

א' שבט - ב' שבט התשע"ב

בשיעורי הגרמ"ד סאלאוויצקי, מדוע צריך ראיות לכך, הא דרשו בתורת כהנים (פרשת בהר פרשתא א הלכה ב' וג') מקרא ד"כי תבואו אל הארץ" וגו', וכתוב "שדרך" (ויקרא כה ב ד), דלא מנו שמיטין עד שכיבשו וחילקו והכיר כל אחד את שלו. ותירץ, דמהתם לא ידעינן כמה שנים היה הכיבוש והחילוק, והכא קמשמע לן, כמה שנים היו.

ד' גמ', איבעית אימא מרשבוע כיבשו שבע חילקו. פירש רש"י בזבחים (ק"ח): ד"ה מרשבוע כיבשו, דסברא בעלמא הוא. והקשה החזון איש (קדשים) הוספות עמוד קסה לערכין יג), מה ענין זה לזה, דאפשר דשבע כבשו, דהכי בעינן לכיבוש, אבל לא לחילוק. והנתיבות הקודש (זבחים ק"ח): ביאר בדוחק, דהכיבוש עצמו יכול היה הקדוש ברוך הוא לעשותו ברגע אחד מאחר שהבטיח לנו, ומדנמשך ז' שנים, הבינו שרצונו בזמן ממושך דו' שנים, ומינה למדו דהחילוק נמי צריך להיות שבע.

ה' גמ', ואיבעית אימא מדלא משכחת לה בארבע עשרה שנה וכו'. תירוצי זה לא יתכן לרבי יהודה, דלדידיה אמרינן לעיל (יב:), דבטל המנין כשהגלם סנחריב, וכשהחזיר ירמיהו התחילו מנין חדש, ובשנת ל"ז חרב, ואם כן, לא מוכח די"ד שנה ראשונים לא מנו, אלא דוקא לרבנן, דהמנין לא פסק בזמן גלות דעשרת השבטים, נחא. ולרבי יהודה צריך לומר כתיירוצי הראשון.

ו' מתני', אין פוחתין מששה טלאים וכו' אין פוחתין משתי חצוצרות וכו'. הקשה התפארת ישראל (ערכין פ"ב מ"ה אות ג), אמאי הפסיק בבבא דטלאים בין ב' הבבות שהם מעניני השיר, דהיינו ההיא דלעיל (י). דחלילין, וסיפא דהכא גבי חצוצרות. וביאר, דהיינו משום דעד חלילין מנה כל הדברים שאין פוחתין ואין מוסיפין, ומבבא דטלאים מונה הנך דאין פוחתין אבל מוסיפין, ומהשתא ראוי להקדים קודם ענין הטלאים שהוא הקרבן שהוא קודם לשיר.

ז' מתני', כדי לשבת ולב' ימים טובים של ראש השנה. בגמ' (להלן) איתא דלסימנא נקטיה, ורצה לומר ג' ימים. והא דנקט דוקא ב' ימי ראש השנה, ביאר התפארת ישראל (ערכין פ"ב מ"ה אות מא), משום דבזמן המקדש לא משכחת לה שיהיו ג' ימים שבתון, אלא בראש השנה קודם לשבת או לאחר השבת, דאם לא באו העדים ביום א' עד המנחה, נוהגים כל אותו היום קודש וגם למחרת, כדאיתא בראש השנה (ל:), [ואמנם אז אין שייך שיכינו מקודם ו' טלאים, דאין יודעים, מכל מקום לסימנא נקטיה].

ח' מתני', אין פוחתין מו' טלאים וכו' ומוסיפין עד עולם. לכאורה צריך ביאור, מאי קמשמע לן דמוסיפין, ומה איסור יש בזה. ועיין בתמיד (פ"ג מ"ג) דתנן ב' לשכות, שנים בחול שנים בקודש וחדא מינייהו, לשכת הטלאים. וכתב שם הגר"א בביאורו, דלשכת הטלאים היתה בחול, כדי שלא יעשו הטלאים גללים בעורה. אמנם בספר עזרת כהנים (במדות פ"א מ"ז, בביאורו נחלה ליהושע סק"ו) כתב, דהיו בעורה בקודש. ולדבריו לכאורה יש לומר, דקמשמע לן דמוסיפין ואין חוששין משום דמטילין גללים בעורה, אף דמוסיף יותר מכדי הצורך].

ט' מתני', אין פוחתין משתי חצוצרות. כתב התוס' יו"ט (ערכין פ"ב מ"ה), דלא איתפרש טעמא, ואפשר ד"ותקעתם בחצוצרות" (במדבר י' י) לשון רבים ומיעוט רבים שניים, וכתוב נמי "ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות" (שם). [וכן כתב בהגהות העיב"ץ]. אי נמי דומיא דשל משה דכתיב "עשה לך שתי חצוצרות" (שם י, ב). ועיין באות הבאה.

י' מתני', אין פוחתין משתי חצוצרות מתשעה כנורות וכו'. התוס' בעבודה זרה (מז). ד"ה קרניה, והתוס' בזבחים (סח). ד"ה כשהיא נקטו שחצוצרות אלו הם מכלי שיר שהלויים היו מנגנים בהם. [והיו כשרות גם מקרן ולא דווקא של כסף]. ומלבדם היו חצוצרות נוספות של הכהנים, שהיו של כסף. אולם יש סוברים שלא היו מחצצרים אלא הכהנים, אבל בכלי שיר של הלויים לא נזכר חצוצרות. ועיין עוד במשך חכמה במדבר (י, י) וברמב"ם (פ"ו מהלכות תמידין ומוסיפין). וספר החינוך (מצוה שפד) ומנחת חינוך (שם אות ז).

יא' מתני', שם. הא דלא תנן בכוליה פרקין [דתני לכלי שיר], את המגריפה שנוכרת לעיל (י:): מגריפה היתה במקדש ומוציאה כמה מיני זמר. משום דעיין לעיל (י: אות יז) בשם שלטי הגבורים (פ"ו) דחזוק קולה לא יכלו לויים לשורר עמה, דהיינו שהיתה משמשת לדברים מיוחדים ולא כשאר כלי שיר. אמנם לדברי התוס' יו"ט (שם) שהיה כלי שיר חשוב, קשיא. (ש.א.ג.א.).

יב' מתני', והצלצל לבדו. ביאר בספר החינוך (מצוה שצד), לפי שקול

יב' רש"י ד"ה ומשני הנך תלת שנים וכו', בתוה"ד, דהא יותר מתשעים שנה היה מחזקהו וכו'. ביאר החק נתן, דהיה צ"ז שנים, משום דגלו בשנת שש לחזקהו, והוא מלך כ"ט שנים, נשאר ממלכותו כ"ג שנים, ונ"ה שנים שמלך מנשה, ושנים דאמון, עד י"ח ליאשיהו שאז החזיר ירמיהו, הרי צ"ז שנים. [והיינו מה שכתבו התוס' ד"ה הנך שנים, דהיה קרוב למאה שנה].

יג' תוס' ד"ה הנך שני, בתוה"ד, ולדידהו כשגלו נהי דלא מנו יובלות שמיטין מונין. מבואר בדבריהם, דאף בזמן שאין היובל נוהג, שמיטה נוהגת מדאורייתא. אבל שיטת רש"י בגיטין (לו). ד"ה בשביעית בזמן הזה, דבזמן שאין היובל נוהג, אף שמיטה אינה נוהגת אלא מדרבנן. וכן התוס' (שם) ד"ה בזמן שאתה, ולקמן (לב:): ד"ה מנו יובלות, פליגי עליה.

יד' גמ', ומשמרתו של יהויריב בשנה מי הואי וכו'. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות) בתענית (כו:), מדאיתא בסוכה (נו). בילגה לעולם חולקת בדרום, ובימי יוונים היתה שהיו בבית שני, וכן אמרינן שם דנכנס ישבב תחתיה, אלמא דבלגה וישבב שהיו מכ"ד משמרות, היו עדיין גם בבית שני. ותירץ הרש"ש (שם), דלאחר שחלקו אותן לכ"ד משמרות, קראו אותן בשמות דכ"ד משמרות שהיו בבית ראשון, והא דפריך הכא מיהויריב, היינו דמלשון הברייתא משמע, דמגלגלין זכות ליום זכאי וכו', ואף משמרת יהויריב נתגלגל לידה ב' החורבנות, ופריך דלא היו אותה משפחה.

טו' גמ', ד' משמרות וכו' פשחור. העיר רש"י בתענית (כו:). ד"ה פשחור ואימר, דפשחור לא נזכר כלל במנינא דכ"ד משמרות בדברי הימים (א כד פטוקים ז - יח). ותירץ המהרש"א (בחידושי אגדות שם), דבימי ירמיה נמצא פשחור בן אימר הכהן, ואימר כתיב גבי כ"ד משמרות (בדברי הימים שם), אלא דבימי בית שני נעשה פשחור בן אימר למשפחה גדולה, כדמשמע בקידושין (ע:), ועל כן נחלק פשחור משאר בני אימר למשמר אחר.

טז' גמ', עמדו נביאים וחלקום לכ"ד משמרות. כתב הרמב"ם בספר המצוות (עשה לו) דחלוקת הכהנים לכ"ד משמרות, נפקא מקרא ד"חלק חלק יאכלו לבד ממכריו על האבות" (דברים יח ט). והרמב"ן (שם) כתב, דאסמכתא הוא דאין משמעות הפסוק כן, אלא ילפינן לה מהלכה למשה מסיני. עוד כתב שם, דהווי רק תקנת נביאים ואינו חובה. והטעם שחילקום לכ"ד דוקא, מפרש בשם הירושלמי, משום דבכך תשרת כל משמרת להיות פעמיים בשנה.

יז' רש"י ד"ה ונתנום בקלפי, וכיון ידעיה ברוח הקודש ועלתה איגרתו בידו וכו' וכן עד שש פעמים וכו'. וכתב הרש"ש בתענית (כו:), דדוחק לפרש כן. ופירש, דבין הד' משמרות לא הוצרך להגריל מחדש איוו תקדים, דכבר זכו מימי דוד כפי הסדר שנשנו כאן, כמבואר בדברי הימים (א כד פטוקים ז - יח), אלא דכל ששה מכל משמרת הוצרכו להגריל ביניהם לבדן על סדרן, ועשו ב' קלפיות, ובכל אחת הניחו שש שמות מכל משמרת לבדה, וכך קבעו הסדר.

דף יג ע"א

א' תוס' ד"ה משמרתו של יהויריב, בתוה"ד, דהא מתניתין מיתניא סמוך לבית ראשון. כתב המהר"ץ חיות, דמצינו עוד משניות שנשנו בזמן בית ראשון, כגון הא דאיתא בשבת (קכא:), "משנה זו בימי נחמיה בן חכליה נשנית".

ב' תוס' ד"ה הנך שית עד רסליק וכו', צריך עיון וכו' ויש לומר וכו' וצריך עיון דכי נמי בגולה היו צריכין לקדש שמיטין מפני שמיטת כספים וכו'. דהיינו, דמעיקרא קשיא לזה, אמאי לא מנו יובלות בגלות כמו שפירשו לעיל (יב:): בד"ה הנך שני, דלרבנן מונים, גם בזמן שאין יובל נוהג, ותירצו, דבגלות דלא היתה שמיטת קרקע, [שהיא מצוה התלויה בארץ] לא מנו, ותו קשיא לזה, דלימנו משום שמיטת כספים דנוהגת אף בחוץ לארץ. ותירץ החזון איש (שביעית סימן ג אות ה), דהא דמנינן יובל [למנין בלבד] לרבנן, גם בזמן שאינו נוהג, היינו דוקא בזמן ששייך קדושת יובל, דאף דאינו ראוי לקידוש, מכל מקום לענין מנין, קדושת יובל עליו, כמו שמועיל בעברו ולא קדשוהו, כדאיתא בראש השנה (ט:), ועל כן דוקא באותן השנים שגלו על ידי סנחריב מנו יובלות, דמכל מקום היתה קדושת הארץ, אבל בגלות, דבטלה קדושת הארץ, ליכא קדושת יובל לשום מילי, אפילו לענין מנין גרידא.

ג' גמ', שאם אתה אומר משנכנסו מנו וכו' ואי אתה מוציא וכו'. הקשה

המקדש ה"ג) פירש, דקאי אלויים המשוררים דהו י"ב, כנגד י"ב כלי שיר שיש שם. וכתב התפארת ישראל (ערכין פ"ב מ"ו אות מז), דלתוס' אפשר, דהמוזמרים היו גם משוררים בפייהם. ומשום הכי לא קחשיב אלא אותם שמנגנים בידם ויכולים היו גם לשיר בפה, ולא נקט חצוצרות וחליל, שצריך להשתמש בפה כדי להשמיע קולם.

כב) מתני', שם. עיין פירוש רש"י ב"ה אין לוי קטן. אבל הרמב"ם (פ"ה מכלי המקדש ה"טו) פירש דקאי אכל כהן שנכנס לראשונה לעבודה, דאינו נכנס אלא בשעה שהלויים משוררים. וכן פירש בפירוש המשניות הכא (פ"ב מ"ו), דכהן בתחילת הכנסו לעבודה, נכנס בשעה שהלויים עומדים על דוכן. ובהשגות הראב"ד (שם) השיגו, דאין זה פירוש המשנה. וביאר הכסף משנה, דהרמב"ם מפרש למתניתין, דרישא קאי אכהן ולוי בתחילת כהונת עבודתם. אמנם בערכי עלי נקט דהרמב"ם מפרש דרישא דמתניתין קאי אכהן בלבד, ולכך בפרק ג' (שם), לא נקט הך דינא בלוי. [אמנם תמה דבגמ' מיייתין ראייה מקרא דמייירי בלויים]. אמנם בספר הפלאה שבערכין הביא, שבילקוט שמעוני בעזרא (רמז תתרט"ח) הגירסא "אין הכהן נכנס לעזרה וכו'". ובברכת כהן תמה דבילקוט שלפנינו אינו כן. ובתוספתא נמי הלשון "דלא נראה קטן בעזרה אלא בשעת שירה. ועיין באות הבאה.

כג) מתני', שם. עיין באות הקודמת, עוד הקשה הראב"ד (שם), דלוי קטן יכול לשיר עם אחיו הגדולים, אבל לשם מה נכנס כהן קטן הרי הוא פסול לעבודה. ותירץ הכסף משנה, דאיירי בגוונא שהביא שתי שערות. אבל עדיין תמה בזבח תודה (הובא לעיל דף יב אות ט), מה שייכות ענינא דכהנים לגבי שיר, דבעינן שיכנסו דוקא בשעת השיר. ותירץ, דלעיל (יא). פליגי אי שירה מעכבת הקרבן או לא ומסתבר דהלכתא כחכמים דמעכב, אבל לכתחילה לכולי עלמא על הכהן להמתין מלזרוק את דם הקרבן ולנסך היין עד שהלויים יהיו מוכנים לשיר, ולמד הרמב"ם במשנתנו, שכהן אחר שהגדיל, וכדברי הכסף משנה שהביא ב' שערות, הרי הוא מתחיל לעבוד בשעה שהלויים משוררים, שאז לכתחילה זמן עבודת, זריקת הדם וניסוך היין.

כד) מתני', ולא היו אומרים בנבל ובכינור אלא בפה. פירש הרמב"ם בפירוש המשניות, דהאומרים השיר על הכלים ואין אומרים בפה, אינן עולים ממנין י"ב לויים ואין עומדין עם לויים על הדוכן אלא בארץ וראשיהן וכו'. דהיינו, דלא קאי על הלויים קטנים אלא דאותם לויים שניגנו בכלים לא עמדו על הדוכן בהדי הדדי עם המשוררים. וכן הא דקתני בסוף מתניתין, "וצערי הלויים וכו'", היינו, הכלים שהיו "מצערים" את השרים בפייהם. ועיין באות כג.

כה) גמ', כנגד תשעה כנורות ושני נבלים ומצלתיים. עיין באות כא, דלא חשיב חצוצרות, משום שהכהנים תוקעים בהם. והקשה בליקוטי הלכות בתמיד (פ"ז ד"ה עולותיכם), לשיטת התוס' בעבודה זרה (מז). ד"ה קרניה, דגם ללויים היה חצוצרות. וכן הקשה בהפלאה שבערכין (כאן) לשיטת הרמב"ם (פ"ג מכלי המקדש ה"ד), דבשאר הימים חוץ ממועדים וראשי חדשים, אף הלויים מנגנים בחצוצרות. ותירץ, דהיינו משום דחצוצרות לא היו לעיכובא, [דעיקר כלי השיר לא היו אלא כנור ונבל ומצלתים המזכירים בקרא בדברי הימים (ב ה יב)].

כו) גמ', למימרא דנבל לחוד וכנור לחוד וכו'. הקשה בהגהות הרא"ם הורוויץ, אמאי לא הוכיח כן ממתניתין דלעיל (י). דקתני, ואין מוסיפין על ששה נבלים, ולעיל (בעמוד א) קתני אין פוחתין מתשעה כנורות, אלמא לאו חדא נינהו. ועוד, דקראי טובא מוכיחין דתרי כלים נינהו. וכן הקשה בהגהות היעב"ץ מקרא דדברי הימים (א, טו פסוק כ ופסוק כא). ותירץ הרא"ם הורוויץ, דסלקא דעתך דהיינו דוקא כשנזכרו בסמיכות, אבל בלאו הכי נבל היינו כנור וכן להיפך, כדאשכחן בכמה שמות, אבל ממתניתין לא חזינן כן, דאם כן הווי לה למתני להו בחדא.

כז) גמ', כנור של מקדש של שבעה נימין וכו' ושל ימות המשיח של שמונה וכו' של עולם הבא עשר. ביאר העינין יעקב, על פי מה שהביא רש"י על התורה (בראשית טו יט), דהקדוש ברוך הוא נתן ביד ישראל מעיקרא ז' אומות, וג' נוספים [שהם קיני וקניזי וקדמוני] ירשו לעתיד, ומשום הכי, השתא הוא דשבעה נימין כנגד הני ז' אומות, ולימות המשיח, בתחלה יכבשו עוד אומה אחת, ויהיו שמונה, ולעתיד לבוא יכבשו את כולם ויהיו י' אומות וי' נימין. ובצאן קדשים נמי פירש כן על שבע ועשר, וענין "שמונה" פירש,

המצילתיים גדול, ומבעיית קצת, ואילו היו שם הרבה, לא היו נשמעין שאר כלי הניגון וכל שכן שירת הפה. וכן כתב הערוך השלחן העתיד (סימן כ סעיף יב). וביאר לפי זה נמי, הא דאין מוסיפין על הנבלים ועל החלילין, כדתנן לעיל (י), ועיין נמי באות הקודמת לענין מגריפה.

יג) מתני', שם. כתב העולת שלמה, דלא אתיא כרבי נתן, דאמר לעיל (י), שני צלצלים היו במקדש. ולכאורה אינו מוכרח, דאפשר שהיו שניים במקדש, ובשעת השיר לא היו מנגנים אלא באחד. [ואתי שפיר היטב לטעם הערוך השלחן שזכר באות הקודמת].

יד) תוס' ד"ה אותו זמן לשנה הבאה, שהוא שלש ועשרים באדר וכו'. עיין מה שכתב בגליון הגמ', דהיה בא' בניסן. וכתב המוצל מאש, דכיון שהיה (ג' באדר) סמוך לא' בניסן, קראוהו "באותו הזמן". ובתוס' יש לגרוס "שלש", כמו שכתב הצאן קדשים.

טו) תוס' ד"ה ומוסיפין, בתוה"ד, אי נמי דהא פשיטא שאין מוסיפין עד העולם. הקשה התפארת ישראל (ערכין פ"ב מ"ו אות מט), אם כן אמאי לא תני לה בהדי הנך דאין מוסיפין (לעיל י). ובשלמא לתירוץ קמא, דאפשר להוסיף אלא דאין צריך לחפש, ניהא, אבל לתירוץ ב' דאין מוסיפין, קשיא. ותירץ, דאינו מצוי שיוסיפו על ק"כ מטעמא דמפרש, דמערבב קלא, ולהכי לא צריך למיתנייה. עוד כתב המוצל מאש, דלא ברירא, בכמה הוי ערבוב קלא, אלא דבק"כ ליכא אכתי ערבוב, אבל אפשר, שלא מצאו יותר, אבל באמת גם ביותר ליכא ערבוב קלא.

דף יג ע"ב

טז) גמ', מנין לתמיד שטעון ביקור ד' ימים. פירש רש"י בפסחים (צו). ד"ה למשמרת, דמבקרין כל יום. אבל ברמב"ם (פ"א מתמידין ומוספין ה"ט) משמע דמבקרין אותו רק ביום הראשון וקודם שחיתה.

יז) גמ', שם. הקשה בחידושי הרשב"א במנחות (מט:), אמאי אמרינן דינא דטעון ביקור דוקא בתמידין, הרי קרא ד"תשמרו" קאי לכאורה בין אתמידין בין אמוספין דכתיבי באותה פרשה. וביאר, דמשמע להו דלא כתיב אלא אתמיד דסמוך ולא אמוספין, משום דלא מצינן למימר דקאי אכולהו, דהא אפסח ודאי לא קאי, דלא בעינן ביקור, כיון דקרנן יחיד הוא. וכיון דלא מצינן למימר דקאי אכולהו, אמרינן דלא קאי אלא אתמיד דסמוך ליה.

יח) גמ', תלמוד לומר תשמרו וכו' משמרת וכו'. משמע מלישנא דגמ' דהילפותא מ"תשמרו תשמרו". והרמב"ם בפירוש המשניות (ערכין פ"ב מ"ב) כתב, דילפינן "במועדו" "במועדו" מקרא ד"ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו" (במדבר ט ב). וכתב התוס' וי"ט (שם), דכך גרס בגמ'. והקשה, הא האי קרא גבי פסח מדבר כתיב ולא בפסח מצרים, ותנן בפסחים (צו). מה בין פסח מצרים לפסח דורות, פסח מצרים מקחו מבעשור [דהיינו משום ביקור ממום], ואין נראה שיהיה פסח מדבר בכלל פסח מצרים. ותמה עליו הרש"ש, דודאי שייך נמי גבי בפסח מדבר, דקתני התם נמי, הזאה באגודת אזור ועל המשקוף, והנהו איתנהו נמי בפסח מדבר.

יט) גמ', ועד כמה אמר רב הונא עד מאה ועשרים. כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (ערכין פ"ב מ"ו), דדוקא בחצוצרות מוסיפין עד מאה ועשרים, כדמפרש הכא, אבל גבי היתר הכלים שנאמר בהם "עד עולם" היינו ממש כן. וטעמא, משום דבמצלתים אם מוסיפין יותר ממאה ועשרים, הוי ערבוב קלא, כמו שביארו התוס' לעיל (עמוד א) ד"ה ומוסיפין עד עולם (בתירוץ הב'), אבל גבי שאר כלי שיר אין קפידא אפילו עד עולם ממש, דאין בזה ערבוב קלא.

כ) גמ', דאמר קרא ואסף במצלתים משמיע. כך הגירסא בערוך (ערך צלצל א). וכתב הפלאה שבערכין (שם), דכך צריך לומר, והוא קרא דדברי הימים (א טו ה), אבל לא גרסינן, "ואסף במצלתים נחשת להשמיע", דהוא מקרא בדברי הימים (א טו יט) ושם כתיב, "הימין ואסף יאמן במצלתים נחשת להשמיע", ואם כן הוי צלצל בשלשה. עיין גם במוצל מאש.

כא) מתני', אין פוחתין משנים עשר לויים עומדין על הדוכן. פירשו התוס' לעיל (י) ד"ה אין פוחתין מי"ב לויים, דט' לכנורות ושניים לנבלים [כדתנן לעיל (י)]. ואחד למצלתים [דהיינו דאמרינן בגמ', כנגד מי וכו'], אבל חצוצרות לא קחשיב, דכהנים תוקעים בהם, כדכתיב (במדבר י) "ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות". [ועיין באות כט]. אבל הרמב"ם (פ"ג מכלי

הדרגת היוזמי

מסכת ערכין דף יג - דף יד

ב שבת - ג' שבת התשע"ב

אחר שרוצה לתת שויו, אמאי לא יוכל, דבשלמא הבעלים זכתה להם תורה בהאי שיעורא בין רב בין מעט, אבל לאחר לא אשכחן. והא דתנן **לקמן** (כה.), אחד הבעלים וא' כל אדם, לא קאי אלא אהא דצריך ליתן כל הפדיון כאחת ולא מידי שנה בשנה. ועיין **בצפנת פענח** (פ"ד מערכין ה"א), דמצדד לומר דדין ג' שקל כסף היינו גזירת הכתוב שהוא שוויה. ולפי זה אפשר לכאורה ליישב דכיון דכך גזרה התורה בשוויותה, הרי הוא לכל אדם. ובמה שהקשה דלא תנן כן בשום דוכתא, כתב **העולת אברהם**, **דלקמן** (כו.), תנן, המקדיש את שדהו בזמן שאין היובל נוהג אומרים לו את פתח ראשון, והיינו, משום דהוא יתן יותר, ומשמע דבזמן שהיובל נוהג ליכא נפקותא, דכולם יתנו אותו שויו.

(ה) **רש"י ד"ה נותן, בתוה"ד**, בין בעלים בין אדם אחר. וכן כתב **הרמב"ם** (פ"ד מערכין ה"ד). והקשה **השפת אמת**, דאם יש הרבה קופצים בפרדיסות סבסטי, למי יתן. דבשלמא אי נימא דאחר פודה בשויו, ניחא, דמי שיוסיף יזכה, אבל אם כולם באותו שיעור מה יעשו. ועיין **במנחת חינוך** (מצוה שנה אות ב), דדוקא לפחות אין שומעין לאחר, וינתן לבעלים, אבל המוסיף על השיעור הקצוב, ודאי דנותנים לו.

(ו) **גמ', אמר רב הונא הקדיש שדה מליאה אילנות וכו' קסבר מקדיש בעין יפה מקדיש**. פירש **רש"י ד"ה בעין יפה מקדיש**, דאתא לאפוקי, שלא יפדה אילנות אגב קרקע. ועיין **ברמב"ם** (פ"ד מערכין וחרמין ה"טו) שכתב, היתה מליאה אילנות, אף על פי שלא פירש, הרי הקדיש גם את האילנות שכל המקדיש בעין יפה מקדיש. ואף דלכאורה משמעות דבריו, דלמאן דאמר "בעין רעה מקדיש" אין האילנות קדושים כלל, כבר פירש **הלחם משנה** דכוונתו כרש"י, דאי בעין רעה מקדיש, נמי קדשי האילנות, אלא דפודה אותן אגב הקרקע. והקשה **בשיעורי הגרמ"ד סאלאוויצקי**, דבברייתא לא משמע כן, אלא דלרבי שמעון דסבר בעין רעה הוא מקדיש, לא קדשי אלא חרוב המורכב וסדן השקמה.

(ז) **גמ', ורש"י שם**, עיין באות הקודמת. הקשה **בשיעורי הגרמ"ד סאלאוויצקי**, מה ענין מה שהבעלים הקדישו השדה בעין רעה, למכירת הגיזבר [שהוא ענין הפדיון], שימכור האילנות אגב הקרקע, הא לאחר שהקדישם הבעלים נעשה הכל של ההקדש, ויכול הגזבר למכור כרצונו.

(ח) **גמ', אלמא קסבר רב הונא מקדיש בעין יפה מקדיש איתביה רב נחמן וכו'**. הקשה **ההפלאה שבערכין**, הא רבי עקיבא סבר להדיא **בבבא בתרא** (עב.), דמקדיש בעין יפה, ומאי פריך לרב הונא, לימא אנא כרבי עקיבא סבירא לי. וביאר, דרב נחמן [שהקשה] סבר, דאפילו למאן דאמר מקדיש בעין יפה מקדיש, מכל מקום לא נפקא מינה אלא דנתכוין להקדיש גם האילנות, אבל לא אמרינן דנתכוין שלא יפדה האילנות אגב הקרקע.

(ט) **גמ', אמר ליה ראויה לפרדיסות קאמינא וכו' פודה וחוזר ופודה**. עיין **בשיטה מקובצת** (אות י), דהא דלא משני אפירכא קמייתא נמי דפודה וחוזר ופודה, משום דמשמע במתניתין, דאתיא לפרש כל הפדיון שיש לו, מדקתני להקל ולהחמיר. ו**בהפלאה שבערכין** הוסיף לבאר, דליכא למימר דאתא לאשמועינן, דאף שהקרקע נמי חשיבא טפי מחולת המחוח, אין פודה אלא בשיעור הקצוב, דאין שום מעליותא בפרדיסות סבסטי מצד הקרקע, אלא מצד האילנות שבה. ומכל מקום משני, דהקרקע גופה נמי חשיבא טפי, מדראויה לפרדיסות חשובים.

(י) **תוס' ד"ה הקדיש שלשה אילנות וכו'**, והנך אילנות בנטיעות איירי דאילו גדולים בג' אילנות לבית סאה סגי. והיינו, כדאיתא **בבבא בתרא** (כו:), דבעצים שהם זקנים יונקים טפי, ושיעורם שלשה לבית סאה. וטעמא, ביאר **הרשב"ם שם** (לו:), **ד"ה האי מישרא**, שדרך האילנות לנטוען הרבה ביחד וכשהם גדלים מפזרין אותן לפי הצורך שיגדלו יותר ומשום הכי בנטיעות הם לעולם עשרה לבית סאה, ובאילנות זקנים לפעמים הם פחות מעשרה, עד שלשה.

(יא) **בא"ד**, דאילו גדולים בג' אילנות לבית סאה סגי. **הברכת הזבח** גרס בדבריהם בג' אילנות לבית כור.

(יב) **תוס' ד"ה פחות מכאן, בתוה"ד**, ואומר ר"י דיש חילוק בין מוכר למקדיש. ביאר **בשיעורי הגרמ"ד סאלאוויצקי**, דמקדיש מקנה להקדש את גוף הקרקע, ודוקא בהאי שיעורא איכא קנין בגוף הקרקע, וכן בחזקה שבא לקנות את גוף הקרקע, אבל המוכר שדה שאינו אלא קנין פירות להשתמש בקרקע עד

משום דבאותה עת יכלו כל הגלויות שהיו ארבע מלכויות כפולות, דהיינו בבל כשדים, פרס ומדי, יון ומוקדון, ישמעאל ואדום. **והמהרש"א** (חדושי אגדות) פירש, דהשתא שבע, משום דכל הקדושות בשבע, דהיינו השבת והשביעית והיובל והספירה, ושמונה, משום דבימות המשיח יתווסף היציאה משעבוד מלכויות כדאיתא **בסנהדרין** (צא:), ולעתיד לבוא עשר, שאז יתעלה מכל עשר קדושות שבעולם, **המנוניים בכלים** (פ"א מ"ו).

(כח) **גמ', אל תקרי שובע אל שבע**. פירש **המהרש"א** (חדושי אגדות), מדכתוב "שבע", חסר וא"ו דריש דהיינו שבע. דקאמר קרא "שבע שמחות", דכל נימא עושה שיר ושמחה.

(כט) **גמ', של עולם הבא עשר שנאמר עלי עשור ועלי נבל וכו'**. העיר **המהרש"א**, היכי מוכח מהאי קרא דקאי אעולם הבא. וכתב, דאפשר דסמין ארישא דהאי מזמור, דכתיב "מזמור שיר ליום השבת", דהיינו עולם הבא יום שכולו שבת, כדתנן **בתמיד** (פ"ז מ"ד). ועוד, משום דכתיב בתריה, "כי שמחתני ה' בפעלך" וכו', דהיינו, אימתי יהיה "עלי עשור" וכו', כי שמחתני וכו', בזמן שהקדוש ברוך הוא יבנה המקדש לעולם הבא, כדאיתא **בבבא קמא** (ס:), דעתיד הקדוש ברוך הוא לבנותו באש. [הרי שלדבריו, כשיבא המשיח בתקופת "השמונה נימין", אף שיהיה המקדש, הרי יבנה בידי אדם. ולכאורה לפי זה יש לבאר התפילה ד"הראינו בבנינו", דהיינו בימות המשיח, ובידי אדם, "ושמחנו בתיקונו", היינו לעתיד לבא, כשירד בניו ומשוכלל מאש].

פרק יש בערכין

(ל) **תוס' ד"ה יש בערכין**, והוא הדין דהוה מצי למימר וכו', כתב **בחיודושי הגר"י**, דלכאורה היה אפשר לתרץ, כיון דשדה מקנה אין מתחלק לכהנים משום ד"אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו", כדתנן **לקמן** (כו:), לא שייך לומר דבו נתחלק שדה אחוזה משדה מקנה, דאינו אלא משום דין צדדי. אך אין לומר כן, דהרי שדה שניתן לו במתנה אין מתחלק ביובל אף שהיא שלו לעולם, אלא היינו משום שהוא דין שנאמר דוקא בשדה אחוזה, ולא בשדה מקנה ומתנה, ואם כן שפיר שייך למתני להאי חילוקא בין שדה מקנה לשדה אחוזה.

(לא) **בא"ד**, שם. ו**בהגהות הגר"א** תירץ, דלכאורה הא דאמר "מה בין שדה אחוזה לשדה מקנה" מיותר, דהיכא שמעינן דיש חילוק ביניהם. אלא משום דהקשה על הקרא דמחלק ביניהם, דכתיב "ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו" וגו' (ויקרא כו כב), הא תנינן השתא דאין חילוק ביניהם, משום הכי בעי מה החילוק ביניהם, וקאמר, דחלוקים לענין החומש בלבד.

דף יד ע"א

(א) **גמ', מילתא אגב אורחיה קמשמע לן כדרב יהודה דאמר אסור לארם וכו'**. כתב **בהגהות הגר"א**, דלא קאמר "משום דאסור" וכו', משום דהקושיא לא היתה דניתני במתניתין אף בעובד כוכבים אלא פריך דליתני סתם.

(ב) **גמ', שם**. הקשה **בשיעורי הגרמ"ד סאלאוויצקי**, דבפשטות כל האיסור הוא לומר על גוי מסוים, "כמה נאה עובד כוכבים זה" וכן משמעות לשון **הרמב"ם** (פ"י מעבודה זרה ה"ד), אבל כאן הא לא אמר אגוי מסוים דנאה הוא, אלא אמר דבכללות דיש גוי נאה, [ועיין באות הקודמת]. ולכאורה ליכא למימר דהאיסור נמי באומר בכללות שיש גוי נאה, דהא אשכחן בכמה מקומות דשבחו חכמים עובדי כוכבים, כמו **בברכות** (ח:), אוהב אני את המדיים ואת הפרסיים. ותירץ, דברמב"ם (שם) מבואר, דבגור תושב שקיבל עליו ז' מצוות, ליכא איסור ד"לא תחנם" [דמהא נפקא האי איסורא כמו שהביא **רש"י ד"ה מילתא אגב אורחיה**], וכל אלו ששבחו חכמים קיבלו עליהם ז' מצוות, אך דוחק להזעמיד כן לכל המקומות ששבחו חכמים.

(ג) **גמ', איידי דקבעי למיתני סיפא שדה אחוזה דבישראל קמייורי בכנענים לא קמייורי**. לכאורה לא הוי ממש אגב סיפא, דבסיפא לא קתני האי דינא דשדה אחוזה אינה נוהגת בשל עובדי כוכבים, אלא קתני דין שדה אחוזה, דאנן ידעינן דאינה נוהגת בעובדי כוכבים].

(ד) **מתני', נותן זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף**. פירש **רש"י ד"ה נותן**, בין בעלים בין אדם אחר. הקשה **השפת אמת**, דאם באמת שוה הרבה, ויש

היובל, לא בעינין קנין גמור בגוף הקרקע, וסגי בפחות.

דף יד ע"ב

(ג) גמ', מכר טרשין נגאלין פחות מב' שנים מאי טעמא מספר שני תבואות בעינין. לכאורה יש להסתפק, בגוונא שהשביחה השדה אחר המכירה ונעשית ראויה לזריעה ביד הלוקח בתוך ב' שנים, וכן איפכא במכר שדה תבואה ונתלקלה ונעשית טרשין, אי אזלינן בתר שעת המכירה, וצריך עיון.

(יד) גמ', נגאלין פחות מב' שנים שני תבואות אמר רחמנא לא גאלן חוזרת לבעלים ביובל מאי טעמא ושב לאחוזתו. לכאורה נראה לבאר, דהא דרשינן לאיסור גאולה תוך ב' שנים, קרא ד"שני תבואות", ואחזרה דיובל, קרא ד"ושב לאחוזתו", ולא איפכא. משום דגאולה תוך ב' שנים נפקא לן לקמן (יח): מהאי קרא ד"שני תבואות", וכמו שהביא רש"י בד"ה פחות משתי שנים, וחזרה דיובל כתיבא בקרא ד"ושב לאחוזתו". וכן להלן גבי אילנות. (א.י.ג.).

(טו) גמ', מכר אילנות וכו' לא גאלן אין חוזרין לבעלים ביובל דכתיב ושב לאחוזתו ולא אילנות. כתב המנחת חינוך (מצוה שלט אות יז), דלפי זה ממעטינן נמי דאין יכול אחר ב' שנים לגאול בעל כרחו של לוקח כדין שדה אחוזה, דהא נמי נפקא לן מ"ושב לאחוזתו".

(טז) גמ', וליקדשו אגב ארעייהו וליפרקו אגב ארעייהו. השיטה מקובצת (אות יב) גרס, "וליהדרו לבעלים אגב ארעייהו". וכן נראה שגרס רש"י בד"ה ליפרקו אגב ארעייהו. והעיר ההפלאה שבערכין, דברש"י משמע, דלא פריך דליהדרו לבעלים אלא אמכירה, [ודלא כפשיטות דפריך אתרייהו אמקדיש ואמוכר]. ומה שלא פירש רש"י דפריך אמקדיש, משום דרב הונא אמר לעיל (עמוד א') דפודה את האילנות בפני עצמן, ומאן לימא לן דפליג עליה רב פפא. אמנם הביא דהראב"ד (פ"ד מערכין ה"ט) הוכיח מכאן, דלא קיימא לן כרב הונא, מדפריך לרב פפא הכי, דהוא בתראה. אמנם בדעת הרמב"ם יש לומר כפירוש רש"י. והמעשה חשב הוסיף, דאף אם נגרוס "וליפרקיה אגב ארעייהו", ונימא דהקושיא גם ממקדיש, אין הכרח לפרש דהיינו דלא כרב הונא, אלא כוונת המקשה, דנקדוש נמי מקום מושב האילן, דבדברי רב פפא משמע, דמקום האילן לא קדיש כלל, והיינו כרב הונא, דכשיפדה, יפדה האילנות בשויין והקרקע נמי בפני עצמה. אבל הרבינו גרשום מפרש כפשוטו דאפדיון נמי פריך, דיפרו יחד עם הקרקע. ולישא "ליפרקו אגב ארעייהו" נמי משמע הכי. ובהפלאה שבערכין ביאר עוד, דהמקשן הבין בדברי רב פפא דקדוש מקום האילן ואין צריך לפדותו, דנפדה אגב האילן. [ודלא כרב הונא דפודה וחזור ופודה] אלא דפריך, דטפי הוה ליה לפדות האילן אגב הקרקע ולא איפכא, ומשני, דלא סבירא ליה כלל דיקדשו מקום האילנות, ומשום הכי לא אמר דצריך לפדות הקרקע, אבל באמת במקדיש תרוייהו, פודה וחזור ופודה, כרב הונא. ועיין באות הבאה.

(יז) גמ', שם. בתוס' בבא בתרא (לח). ד"ה קני ליה, הקשו קושיא זו אברייתא דלעיל (עמוד א), דקתני, שאם הקדיש האילנות בפני עצמן, פודה את האילנות בשוייהו, ואמאי לא פודם אגב הקרקע. [והקושיא כפשוטה, ולא כמו שנתבאר באות הקודמת בדעת רש"י]. ותירצו, דאתיא כרבי שמעון, דמקדיש בעין רעה מקדיש, ולא הקדיש כלל מקום האילנות, אבל הכא לנהרדעי פריך, דסברי מקדיש בעין יפה מקדיש, ומקדיש הקרקע אגב האילן, ודוקא משום הכי פריך, דגם יפדה אגב האילן.

(יח) גמ', לאו מי איתמור עלה בבא מחמת טענה. כתב הצאנן קדשים, דהא דמשני הכי, היינו משום הסוגיא (בבבא בתרא לח). דמסקינן הכי בנהרדעי, אבל אליבא דאמת, מצי הכא לתרץ, [לדרכו של רש"י דהקושיא ממוכר], דרב פפא נמי סבר דקדוש נמי מקום האילן, והא דאין חוזרים לבעלים ביובל אגב ארעייהו, הוא משום דקרא אשכח ודריש, דכתיב "ושב לאחוזתו" אמר רחמנא ולא אילנות. וכן על הקושיא ממקדיש, [לפי הבנת הראב"ד (פ"ד מערכין ה"ט)] כמו שנתבאר באות טז], אפשר לתרץ, דרב פפא סבר כרב הונא (דלעיל עמוד א), דמקדיש בעין יפה, ואין יכול לפדות האילנות אגב ארעייהו. ובכך מיושבת קושייתו על הרמב"ם (שם) דפסק כרב הונא, משום דבאמת אפשר לתרץ כך, אלא דהאמת דסוגיא דהתם נקט.

(יט) גמ', במכסת מה בא ללמוד וכו'. ופירש רש"י ד"ה ת"ל מכסת, מנין דמיו

דהיינו שויין. ולכאורה צריך עיון, דלא מבואר בכל הסוגיא מאי עביד רבי אליעזר בהאי קרא].

(כ) גמ', רבנן אית להו גזירה שוה ומפקין ליה לחומש. הקשה השיטה מקובצת (אות יז), אמאי לא דרשי מהך גזירה שוה נמי לענין דנפדית בחמישים שקל כסף. וכתב, דאית להו שום דרשא למעט. והעיר המעשה חשב, דטפי הוה ליה לומר דדרשי לה מ"מכסת". ועיין באות הבאה.

(כא) גמ', או דלמא לית להו גזירה שוה. הקשה המוצל מאש, אם כן, אמאי איצטריך להו "מכסת" למעוטי דלא נפדית בחמישים שקל. ותירץ, דנהי דליכא גזירה שוה לומר שיפדה בחמישים, מכל מקום הוה אמינא שוין הם, ונילפיה לשדה משדה מקנה אחוזה לענין דמוסיף חומש, ומשום הכי איצטריך "מכסת", לומר דיש חילוק בינייהו, ולא ילפינן חד מחבריה לשום דבר.

(כב) גמ', תניא כוותיה דרבא וכו'. הקשה המוצל מאש, דלמא הא מתניתא אתיא כרבי אליעזר דליכא חומש בשדה מקנה, ואתא למימר דמהאי קרא יליף [וכמו שביאר השיטה מקובצת (אות יז)], אבל לרבנן אינה ראייה. ועיין בשיטה מקובצת (אות כ), דהוסיף בגירסת הברייתא דגרסינן ברישא, "מכסת, אין מכסת אלא דמים", ואם כן הוויא כרבנן.

(כג) גמ', הקישו הכתוב לערכין מה ערכין אין מוסיף חומש וכו'. הקשה השפת אמת, מה שייך חומש בערכין, הרי השיעור קצוב, ואם כן היכי גמרינן מהתם לשדה מקנה. וכתב, דאולי סבר דדניס אפשר משאי אפשר.

(כד) תוס' ד"ה איבעיא להו וכו', קשה לרבינו אלחנן וכו' ונראה לרבי וכו'. כתבו העולת שלמה והמוצל מאש, דקושייתם קאי אמסקנא, דאמרינן, מסתברא דלית להו גזירה שוה, משום דהוה להו ב' כתובין הבאין כאחד. ועיין בתוס' לקמן (טו). ד"ה הוה להו שני כתובין וכו', והוא המשך דבריהם כאן. ומה שהקשו שם ואם תאמר וכו', קאי אתירוצם דהכא. ומה שכתבו שם או שמא יש לומר וכו', לכאורה הוא תירוץ חדש אקושייתם דהכא. והתירוץ שכתבו אחר כך, קאי אקושייתם דהתם. ועיין עוד לקמן אות כח.

(כה) מתני', המית בן חורין נותן שויו. כתב המעשה חשב, דבפשטות הלשון משמע דהוא דמי ניזוק, [דברישא גבי שלשים של עבד הוא נמי דמי הניזק כדקתני, בין עבד נאה בין עבד כעור משמע דאעבד קאין]. אמנם הביא רבינו גרשום כתב, דאפשר לפרשו נמי בדמי מזיק. וכתב המעשה חשב, דאתי שפיר טפי, דהגמ' דחקה לאוקמי מתניתין כרבי עקיבא, ורבי עקיבא סבירא ליה במכילתא (פרשת משפטים פרק י), דמי מזיק.

(כו) מתני', הכל לפי המבייש והמתבייש. היינו שיעור הבושת, ופגם, עיין ברש"י ד"ה פגם, מהגמ' בכתובות (מ): דשמיין בשפחה וכו'. והעיר התוס' יו"ט (ערכין פ"ג מ"ד), אמאי לא מפרש במתניתין נמי שיעור הפגם. וביאר העולת שלמה, דמאי דמפרש "לפי המבייש והמתבייש" אתי נמי אפגם, דהתוס' בכתובות (שם) ד"ה כמה אדם הקשו, וכי אשה חשובה אינה נפסדת בפגמה, אלא שוה שפחה הניסת לעבד. ותירצו, דכל אשה שמין לפי מה שהיא, בענין זה [דכמה אדם רוצה ליתן וכו'], ואם היא חשובה שמין באשה חשובה הנפגמת, להשיאה לעבד. אם כן, "הכל לפי המבייש והמתבייש" קאי נמי אפגם, דאם המתביישת יותר חשובה, פגמה גדול יותר. והתפארת ישראל (שם אות כג) כתב, דמבאר שפיר נמי שומת הפגם, דאם נבעלה למנוול ומוכה שחין נפגמה יותר, ואם היא יפת תואר לא נפגמו דמיה כל כך, דיש בזה נחת רוח לעבדו טפי, אף דנפגמה קצת על ידי בעילה.

(כז) תוס' ד"ה יאמרו, יש תימה קצת וכו'. ותירץ השיטה מקובצת בכתובות (מ), דרבי זירא דקאמר "יאמרו בעל בת מלכים" וכו', היינו דחושש לרברי העולם, שיאמרו משפט מעוקל הוא זה, [ומשום הכי, על כרחך דנותן בושת לבד מן החמישים], ואביי קמהדר ליה, דחזינן בעבד, דלא חששה תורה לדברי העולם. ולהכי נקט "בת מלכים", שהוא דבר הנראה ומתמיהין העולם עליו, אבל היוחסין אינו ניכר כלפי חוץ לעיני העולם, ואינם מתמיהין כל כך. ומאי דמהדר ליה אביי, היינו, דחזינן דלא חששה תורה לדברי העולם, כדחזינן הכי גבי עבד. עוד תירץ בהגהות הגר"א, דודאי מעלת "בת מלכים" עדיפא ממעלת "כהונה", מדאיתא בהוריות (ג). דמלך קורם לכהן גדול, והא דבמתניתין נקט "גדולה שבכהונה", דהתם איירי לענין קנס בתולה, וחזינן דבתולה חמורה מבעולה בשיעור כתובתה, שהוא מאתיים, וגבי כהנת תנן

הדרך היומית

מסכת ערכין דף יד – דף טו

ג שבט – ד שבט התשע"ב

אמתניתין, דתנן "שלא נחתם גזר דינם אלא על לשון הרע", ודלמא משום דדברו על הקדוש ברוך הוא. וכתב, דשיבוש הוא, דלשון הרע דיברו כל העדה, כדכתיב "וישובו וילינו כל העדה" (במדבר יד ו), ופירש רש"י (שם) שהרעימו עליו את כל העדה בהוצאת דיבה. ודיבור ד"חוק הוא ממנו" לא דיברו אלא המרגלים, כדכתיב (במדבר יג לא) "והאנשים אשר עלו עמו אמרו וגו'", ומתניתין שפיר הוכיחה מהא דנחתם גזר דין דכל העדה למות במדבר, והכא מעונש המרגלים. ועיין עוד חק נתן.

ח גמ', המוציא שם רע על עצים ואבנים. לכאורה צריך ביאור, מה שייך לשון הרע או הוצאת שם רע על עצים ואבנים. ובחפץ חיים (חלק א כלל ה סעיף ז) הביא בשם היראים, דאסור להוציא דיבה על חפצי חבירו. ומשמע, דרצה לומר, דאסור לדבר על חפצים, באופן שיביא היזק או צער לבעליהן. והכא נמי יש לומר דעל ידי שדברו על ארץ ישראל רצו לגרום בזה שלא ירצו ישראל ליכנס אליה, וכביכול, הוי היזק וצער לבעליה, שהוא הקדוש ברוך הוא.

ט גמ', כדרבה בר מרי וכו' וימרו על ים וכו'. ברש"י תהילים (קו ז) כתב דרשא זו מקרא ד"ויאמינו בה" ובמשה עבדו" (שמות יד לא), כלומר, רק משראו את מצרים מת על שפת הים האמינו, אבל לא קודם לכן. ולכאורה קשה, אם כן אמאי לא מייתי האי קרא דתורה, ומייתי מקרא דכתובים. (א.י.ג.).

י גמ', נחל קישון יהיה ערב. ובפסחים (ק"ח:): איתא, דבמלחמת סיסרא, אמר הקדוש ברוך הוא לנחל קישון, לך והשלם עירבונך, מיד גרפם נחל קישון והשליכן לים.

דף טו ע"ב

יא גמ', כל המספר לשון הרע כאילו כבר בעיקר. כתב השערי תשובה (שער ג אות ר) דהיינו משום שהוא מסבב וגורם נזק גדול ורעה רבה לחבריו, על ידי דבורו, ולא יתכן שיכין אדם כלי משחית ונזק מר ממות מבלי שיועיל לעצמו בזה תועלת ורווח ממון, בלתי אם לכד יצרו את נפשו, ופרק עול שמים מעליו. עוד ביאר (באות רא), לפי שאומר בלבו, ששפתיו ברשותו, מפני שאין בהם מעשה, והוא שליט על לשונו, וגמר בדעתו, כי אין לו לכלוא את רוח שפתיו מלדבר העולה על רוחו, ולא ידע, כי האיברים אינם ברשותו לחטוא בהם, ולא שם על לבו לומר, דהאלוקים נתן לו את כל תנועותיו, ומשעבדות כולן לעשות רצונו, ואינו כשאר הרשעים החוטאים בשאר עבירות, כי יודעים הם כי רע וזר עובם את ה', אך נמשכים אחר תאוותם ויצרם המתגבר. ועיין בשמירת הלשון (שער הזכירה פרק ד) שכתב עוד בשם ספרי יראים, דידוע, שמי שרוצה לדבר לשון הרע, הוא מסתכל בכל צדדיו, אולי עומד שם האיש ההוא, ועושה עין של מעלה כאילו אינה רואה.

יב גמ', כל המספר לשון הרע נגעים באין עליו. הרמב"ן על התורה (דברים כד ט) כתב, דקרא ד"השמר בנגע הצרעת" וגו' הוא אזהרה למספר לשון הרע, כיון שהמספר לשון הרע נגעים באין עליו. ופירש כן בדברי התורת כהנים (בחוקתי פרשה א ב ג). וכתב החפץ חיים (בפתיחה לאוין ג בבאר מים חיים), דאף דקיימא לן בכל דוכתא, דהשמר דעשה עשה, הכא אף דכתיב אצל עשה, [דהיינו "זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים" (שם ח)], הווי לאו ולא עשה, כיון דעיקר קרא לקוצץ בהרתו אתי, דהוא לאו, אפשר דהכי נמי ענין לשון הרע נמי נכנס בכלל לאו. עוד כתב שם, דהווי נמי אזהרה לרכילות, דאף עליה נגעים באים, כדאיתא לקמן (טו). ועוד, מדואג, שנענש בצרעת. אבל הרמב"ם (פ"ז מדעות ה"א) כתב, דאזהרה דלשון הרע נפיק מקרא ד"לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא יט טז). [ועיין בכתובות (מו), דמינייה נפקא לן אזהרה למוציא שם רע]. והחפץ חיים (שם א וכו') הביא לב' הלאוין.

יג גמ', זאת תהיה תורת המצורע תורתו של מוציא שם רע. יש להתבונן, דתחילה איירי במספר לשון הרע, שהוא אפילו במספר אמת ואמר, דנגעים באין עליו. והכא דאיירי בקרא ד"זאת תורת" וגו', איירי במוציא שם רע, דהיינו האומר שקר על חבירו. וביאר ההעמק דבר (ויקרא יג ב), דעיקר הכפרה שבצרעת, הוא מנהג דיני מצורע כגון פריעה ופרימה ושילוח חוץ למחנה, [והביא, שכן כתב הבה"ג לענין אבל ומוחרם], והמספר לשון הרע על דבר אמת, עונשו, שנגעים באין עליו, שהיא הכפרה על דיבור לשון הרע,

בכתובות (יב), דכתובתה ד' מאות זוז, משום הכי נקט במתניתין גדולה שבכהונה.

כח תוס' ד"ה הוה ליה שני כתובים הבאין כאחד וכו', [הנדפס בדף טו]. בתורה ד, ושמא הכא דכתיב והעריך גבי מקדיש בית כמאן דכתיב יחשב. עיין ביאור דבריהם במה שכתבנו לעיל (יד): באות כד. והקשה הרש"ש, מה יענו לענין מעשר דלא כתיב ביה לא זה ולא זה. ועיין באות הבאה.

כט בסוה"ד, או שמא יש לומר משום דכתיב קודש וכו'. הקשה הרש"ש, מה יאמרו גבי בהמה טמאה וטהורה דלא כתיב בהו "קודש". וכתב העולת שלמה לעיל (יד):, דבכדי נקט בהמה טהורה וטמאה, ועיקר תירוצו משום מעשר.

דף טו ע"א

א גמ', אילו באו עליה שנים וכו'. הקשה השיטה מקובצת בכתובות (מ:), מה הוסיף רבי זירא בהאי שינויא טפי משינויא קמא דמחלק בין בושת דבת הדיוטות לבת מלכים, ודחאו אביי, ומאי סלקא דעתיה השתא. ותירץ, דהכי קאמר, דכיון דמצינו בתורה חילוק [אפילו לענין קנס], בין בתולה לבעולה, דבעולה לית לה קנס, הלכך יש לנו לחלק נמי בין שלימה לפגומה שנבעלה שלא כדרכה, והיכן יש חילוק, שמע מינה דחלוקים לענין בושת ופגם, אלמא דאיכא בושת ופגם לבד מן החמישים, והא עדיפא מקמייתא, דחוינן דעל כרחק יש חילוק ביניהם ושמע מינה דאיכא פגם. עוד תירץ, דבשינויא דבושת דבת מלכים ובת הדיוטות אין החילוק אלא מחמת משפחתם ולא מחמת עצמם, אבל בשינויא דהכא החילוק בגופה, ומכל מקום פריך ליה אביי, דבעבד נמי יש לחלק בגריעות הגוף.

ב גמ', הנאת שכיבה חמישים. הקשה בחידושי הגרי"ז לעיל (יד):, אם כן מה שייך לחלק במתניתין (שם), בין גדולה שבכהונה לקטנה, הרי הנאת השכיבה [דבגינה משלם חמישים], שויה בכלהו.

ג תוס' ד"ה אילו באו עליה שנים וכו', פרש"י וכו' ואילו בעיל בתולה שלימה דעלמא נמי לא יהיב אלא חמישים וכו'. עיין המשך הגירסא בשטה מקובצת (אות ז). ובשיטה מקובצת בכתובות (מ:): יישב הדיוק מרש"י, דכונתו להגדיל התימה משום בעילת הראשון, דאילו אותו שלא בעל כדרכה, אינו כל כך תימה, כמו אחר דבעלמא, דבעל כדרכה, דאין משלמים יותר מהשני דבעל פגומה. והא דאמרינן נמי אילו באו שניהם אחד כדרכה וכו', ולא אמרינן כגון שבאו שניהם שלא כדרכה כיון דהשני נמי חייב בשלא כדרכה. [וכמו שהקשו התוס' לדברי עצמם להלן בסוה"ד, ולדבריו, קשה נמי לדברי רש"י]. הוא נמי להגדיל התימה, דאף שבא השני נמי שלא כדרכה, אין מפחיתין לו מן הקנס ואף שהוא בעל פגומה, והראשון לא שלימה. אמנם כתב, דאין אנו צריכין לדחוק בלשון רש"י, שהרי הרמב"ם נמי קאי כוותיה, ורש"י גופיה נמי סבר כן להדיא, כדהביאו תוס' משמו. ועיין באות הבאה.

ד בתוה"ד, ואינו כן דהא איתא וכו'. השיטה מקובצת בכתובות (מ:): תירץ, דהתם לאו בביאה שלא כדרכה איירי אלא בהעראה, וכדאיתא בירושלמי (כתובות פ"ג) והוויא כביאה גמורה, משום הכי חייב קנס, ולא נעשית בעולה. ה) מתני', נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה. פירש רש"י ד"ה נמצא האומר בפיו חמור, דהאונס ומפתה אינו נותן אלא חמישים. והקשה בהגהות הגר"א, הא באונס משלם נמי בושת ופגם ואינו חמישים בלבד, [ובמוציא שם רע ליכא בושת ופגם]. ותירץ, דכיון דהכל לפי המבייש והמתבייש, כדתנן לעיל (יד):, פעמים דאינו מגיע לשיעור מאה כסף, ודלא כרבי עקיבא דאית ליה בבבא קמא (צ:): דכל ישראל בני מלכים, ולעולם יהיה יותר ממאה כסף.

ו) מתני', שם. פירש רש"י ד"ה נמצא האומר בפיו חמור, דמוציא שם רע נותן מאה כסף ואונס את הבתולה חמישים. והקשה העולת שלמה, דלא דמו להדדי, דמוציא שם רע היינו שאומר דזינתה לאחר שנתארסה, ואנס את הבתולה בפנויה איירי, ואילו היה מוציא שם רע על שזינתה פנויה לא היה נותן מאה כסף, ומאי "חמור" דקתני. וכתב, דלולי פירוש רש"י היה מפרש, דהחומרא היא, דבמוציא שם רע לוקה ומשלם, ובלאו שיש בו מעשה אין לוקה ומשלם, כדאיתא במכות (ד:).

ז) גמ', ממאי דלמא משום דר' חנינא בר פפא וכו' כביכול אינו יכול להוציא כליו משם. הצאן קדשים הביא דיש מקשים, דהווי לגמ' להקשות כן

הדרך היומית

מסכת ערכין דף טו - דף טז

ד שבת - ה שבת התשע"ב

כא) גמ', אלא דמפיק בלישנא בישא דאמר וכו' דאיכא בשרא וכוורי. משמע מלשון הגמ' דתרתיה בעינן, א. שמוסיף "דאיכא בשרא וכוורי" ב. דמפיק ליה בלישנא בישא. וכן כתב בחפץ חיים (חלק א כלל ב סעיף ב), דאם אומר "שם תמצא אש שמבשלים שם בשר ודגים", תלוי באופן אמירתו, שאם רוצה מוציאו בלשון שאין בו גנאי לחבירו שבאמת פעמים שאין בו עולה, כגון שמחזיק אכסניא של אורחים, אבל אם מוציאו בקולו ובתנועותיו, בגוונא דמינכר שכונתו שהוא מרבה בסעודת מרעות תמיד, הווי לשון הרע. וכן משמע ברש"י ד"ה נורא בי פלניא דפירש בסלקא דעתין, דמשמע דעשיר הוא וכל שעה מצוי אש בבית לבשל תבשילין, וכתב עוד בד"ה גלויי מילתא בעלמא, הואיל ואינו אומרה בלשון הרע וכו'. משמע, דבמסקנא אמרינן דמפיק ליה בלישנא בישא. וכן משמעות דברי התוס' ד"ה כל מילתא כמו שיתבאר באות הבאה.

כב) גמ', כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא וכו'. עיין בתוס' ד"ה כל מילתא [ועיין בהגהת השיטה מקובצת (אות כב) דקאי אאפי מרה] דכתבו, דדוקא בנורא בי פלניא דאיכא למשמע דלא אמרה משום לישנא בישא. ובחפץ חיים (חלק א כלל ב באר מים חיים סק"ב) ביאר דבריהם, כמו שנתבאר באות הקודמת, דתלוי איך אומר בקולו ותנועותיו, וכיון שאמרה בפניו בודאי אומרה בלשון הטוב. ועיין באות הבאה.

כג) גמ', שם. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דהיה אומרה בפניו ומסתמא נזהר לאומרו בלשון דלא משתמע לגנאי, והא דמיייתי נמי מדרבי יוסי דלא חזר לאחוריו נמי הכי פירושו, שהיה תמיד אומר בלשון דמשתמע לטוב.

כד) גמ', אמר ליה אביי כל שכן דאיכא חוצפא ולישנא בישא. עיין באות הקודמת ובאות כב. והא דמקשה אביי כל שכן וכו', ביאר החפץ חיים (חלק א כלל ב בבאר מים חיים סק"ב) בשם עליות דרבינו יונה בבא בתרא (לט.), דסלקא דעתיה, דאיירי באומרה בפניו ממש, ומשום הכי פריך דהוי חוצפא ולשון הרע, ומסקינן, דהיה אומרה בפניו, ובודאי דאומרה בלישנא דמשתמע לטובה, ומשום הכי שרי.

כה) תוס' ד"ה אבנט, בתוה"ד, ואיתא נמי במדרש שהיה הכהן מקיפו סביביו ב' פעמים כנגד לב של אדם. בשיטה מקובצת לקמן (טז. אות יא) כתב, דיש במדרש, שהיה מקיפו "ל"ב פעמים", נגד הלב (לב) דהיינו גימטריה ל"ב. ואפשר דכן צריך להגיה בתוס' דידן.

דף טז ע"א

א) גמ', כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא. כתב רש"י ד"ה דמיתאמרה באפי תלתא, שהבעלים אמרוה בפני ג' וכו'. כתב החפץ חיים (חלק א כלל ב בבאר מים חיים סק"ג), דיש להסתפק, אם מה שכתב רש"י ש"הבעלים אמרוה" היינו המספר, וכגון שסיפר גנות, ומותר לאחד מהשלשה לספר הדבר אפילו לאותו שנאמר עליו. ואין כאן איסור רכילות. וכן פירש הרשב"ם בבבא בתרא (לט.). ד"ה דמתאמרה באפי תלתא, דמותר לאחד מהשלשה לגלות הגנות שסיפר אפילו לאותו שנאמר עליו. או, דאין כאן היתר לרכילות, אלא איירי באדם שסיפר ענין עסקו ומסחרו לשלושה אנשים, ואם היה מספר לאחד, אסור לגלות הדבר, משם דמקפיד שלא יתגלה הדבר ויכול לבוא נמי לידי היזק, אבל כיון דמספר באפי תלתא, חזינן דלא קפיד שלא יתגלה הדבר. וכתב, דלפי זה מדוקדק טפי לשון רש"י, "שהבעלים אמרוה", וכן כתב עוד (שם סק"ו). [ובעליות דרבינו יונה בבבא בתרא (לט.) הביא ב' הפירושים]. ועיין באות הבאה.

ב) גמ', שם. עיין באות הקודמת. ועוד פירשו התוס' בבבא בתרא (לט.): ד"ה לית בה משום לישנא בישא (הב'), דאין איסור לאותו שמספר בפני שלשה משום דרבי יוסי (דלעיל טו:), דלא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי. וכתב החפץ חיים (חלק א כלל ב בבאר מים חיים סק"ב), דאין כונתם להתיר בכל גווני, כגון לספר גנות בפני שלשה, כמו שכתבו לעיל (טו:), ד"ה כל מילתא, דלא הותר באפי מרה משום דרבי יוסי, אלא בנורא בי פלניא, [עייין שם הטעם], אבל לא בדרך קנטור, והוא הדין באפי תלתא, דחד טעמא הוא. [ובפרט לגירסא שלפנינו (שם) דקאי אאפי תלתא. וכן כתב בעליות דרבינו יונה בבבא בתרא (לט.) בפירושו הראשון. ועיין בחפץ חיים (שם סק"ג) שביאר דעת הרמב"ם (פ"ז מדעות ה"ב) והשערי תשובה בסוגיין.

ג) גמ', שם. עיין באות הקודמת. והרמב"ם (פ"ז מדעות ה"ב) פירש הסוגיא,

אבל למוציא שם רע, כפרתו תהיה על ידי ניהוג בדיני מצורע, ומשום הכי אמר הכא "זאת תהיה תורת המצורע", דמפרש דיני הנהגת המצורע.

יד) גמ', כל המספר וכו' אומר הקדוש ברוך הוא לשר של גיהנם אני עליו מלמעלה ואתה עליו מלמטה נדונונו. מה שנשתנה עון זה, דלא מצינו לשון זה בכל העונות, מבואר בתנא דברי אליהו (פרק יח), והובא בשמירת הלשון (שער הזכירה פרק ט), דגיהנם אומרת להקדוש ברוך הוא, שאין לה יכולת לפרוע מהם די, כפי העונש המגיע להם, ואפילו כל העולם אין יכול ליתן להם די פורענותם, דבעל לשון הרע חטא מן הארץ עד לרקיע, אלא שגר בו חציך מלמעלה תחלה ואחר כך יקבל ממני גחלי רתמים.

טו) גמ', ואין חץ אלא לשון וכו' ואין גבור אלא הקדוש ברוך הוא וכו'. פירש המהרש"א (חידושי אגדות) דלפי הדרש אין לפרש הפסוק ד"חצי" הוא לשון, דאם כן משמע שהוא לשונו של הקדוש ברוך הוא, אלא "חצי גבור" היינו חיצו של הקדוש ברוך הוא שמשלח נגעים בבעלי לשון הרע כדלהלן, הם "שנונים", מלשון שניה, דהיינו צרעת שבשבע שניה להסגרו שנעשה בה מוחלט, ודרשת הגמ' משום דנקט ליה בלשון "חץ". והחק נתן כתב, דהשתא צריך לפרש כאילו כתיב, "חצי שנונים" כלומר המספר לשון הרע בשינון, "גבור", שהוא הקדוש ברוך הוא נפרע ממנו עם גחלי רתמים.

טז) גמ', סיפר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד וכו' יכרת ה' כל שפתי חלקות וכו'. הקשה החפץ חיים (חלק א כלל ד באר מים חיים סקמ"ט), הרי אין לך דבר שעומד בפני התשובה, ואפילו כפר בעיקר, כמו שכתב הרמב"ם (פ"ג מתשובה הי"ד), ואיך סתם לומר שאין לו תקנה. ותירץ, דהכא איירי במי שמפקיר עצמו לעבור על עון זה, [והוראיה מקרא דמיייתי עלה "יכרת ה'" וכו', דמייירי בהאי גוונא, כמו שכתב הרמב"ם (פ"ז מדעות ה"ב) דקחשיב שם ג' מעלות, והגרוע שבהם הוא בעל לשון הרע] שכמעט אין יכול לעשות תשובה, מפני שצריך לפייס את כל מי שחטא נגדו, ואיך אפשר שירצה את כולם אחרי שהורגל בכך, כמו שכתב בשערי תשובה (שער ג אות רז).

יז) גמ', אלא מה תקנתו שלא יבוא לידי לשון הרע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה וכו'. עיין בהסכמה לספר חפץ חיים מדייני וילנא (רבי יוסף ב"ר רפאל ור' בצלאל הכהן), שהקשו, מהא דאיתא בסוטה (כא). דבעי רב יוסף למימר ד"תורה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגוני ומצלא מן העבירה", ומקשה רבא מדואג ואחיתופל דעסקי בתורה, ואמאי לא הגינה עליהו, אלא אמר רבא ד"בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא". ולפי מאי דאמרינן הכא דעסק התורה מועיל שלא יבוא לידי לשון הרע, משמע דאף בעידנא דלא עסיק בה, דאי בעידנא דעסיק בה, היאך פה המתגבר בתורה ידבר לשון הרע ורכילות, ואם כן תיקשי תו אדואג ואחיתופל, אמאי לא הועיל להם עסק התורה שלא יבואו לידי לשון הרע. וכתבו, דעל כרחק מאי דאמרינן הכא דעסק התורה מועיל שלא יבוא לידי לשון הרע היינו דוקא בעוסק בדיני איסורי לשון הרע ורכילות בכל המקומות בתורה, דמצינו שהחמירה התורה והזהירה, שאם יעסק בהן היטב, תהיה לו תקנה באמת שלא יבוא לידי לשון הרע לעולם גם בעידנא דלא עסיק בה, והשתא אתי שפיר מדואג דהוא לא עסיק בתורת לשון הרע ורכילות. אמנם כתבו דדוחק למימר שלא היה דואג עוסק גם בדינים אלו, לכך כתבו דגם העוסק בהם אינו מועיל אלא אם מקבל על עצמו בעת לימודו ועסקו בהלכות האלו, לשמור את עצמו מלעבור עליהם, אבל בדואג מצינו בסנהדרין (קו). שתורתו לא היתה אלא מן השפה ולחוץ, כלומר, שלא קיבל בלבו בעת לימודו, ללמוד על מנת לקיים.

יח) גמ', כל המספר לשון הרע מגדיל עוונות כנגד ג' עבירות וכו'. לשון "מגדיל עוונות" היינו, דעונונו יותר גדול מאותם ג' עבירות. וכן כתב בשמירת הלשון (שער הזכירה פרק ד), דעונונו גדול מג' עוונות.

יט) גמ', לשון תליתאי. עיין רש"י ותוס' ד"ה לישנא תליתאי. ועוד הביא הרש"ש דאיתא בירושלמי פאה (פ"א ה"א) על שם שהורגת שלשה. עוד פירש הצאן קדשים על פי מדרש שוחר טוב, שנעשה ללשון ג' שמירות, ב' שמירות כדמפרש להלן בגמ', ועוד שהקיפוהו אמות המים.

כ) גמ', כגון דאמר איכא נורא בי פלניא וכו'. הרשב"ם בבבא בתרא (קסה.). ד"ה אבק לשון הרע כתב, דהיינו האי גוונא. והחפץ חיים (חלק א כלל ט בהגדה"ה לסעיף ג) הביא מהגהות מיימוני (פ"ז מהלכות דעות ה"ב אות א) ומהסו"ג, דמשמע מדבריהם שהוא לשון הרע גמור.

שהם אמרו ברמו, ומזה היה נשמע "אתם המיתם".

(יב) רש"י ד"ה קשיא שפכות דמים וכו', בתוה"ד, וקחזינו דעגלה ערופה מכפרת על אחרים דעל ההורג אינה מכפרת וכו'. הקשה הצאן קדשים, הא אי נמי נימא דמכפרת על ההורג, נמי קשיא, דהא אמרינן, דההורג בנגעים, והא אמרינן דעגלה מכפרת.

(יג) [רש"י ד"ה בר קטלא הוא, וכל כמה דלא מיקטל לא מיכפרי אחריו. כוונת רש"י בזה לבאר, מאי פריך דההורג בר קטלא, הא בגדי כהונה דמכפרים, אאחריני המכפרים, כמו שפירש ברש"י ד"ה אהני מעשיו, ואם כן, נהי דבר קטלא הוא, מכל מקום אחריני מיכפרי בבגדים, ומשם הכי כתב, דכיון דבר קטלא הוא, כל כמה שלא מיקטל, לא מיכפרי אף אחריני בבגדים. אבל לכאורה קשה, דנימא דלאחר שנהרג בעינן עדיין לכפרה דבגדים לאחריני. (א.י.ג.)].

דף טז ע"ב

(יד) [גמ', מה נשתנה מצורע שאמרה תורה בדר ישב וכו'. לכאורה קשה מכאן על דברי ההעמק דבר בפרשת תזריע (במדבר יב יא) [הובא לעיל טו:]: אות יח], דעיקר עונש הצרעת הוא הדינים שבמצורע, כגון פריעה ופרימה ושיביה בדד חוץ למחנה, והוא העונש על מוציא שם רע שענינו שמספר דברי שקר, אבל על לשון הרע באמת סגי בעצם הצרעת, ואם כן הלא גם המספר באמת גם כן גורם להבדיל בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו, ואמאי לא נענש בעונש ד"בדר ישב". (א.י.ג.)].

(טו) [גמ', הוא הבדיל בין איש לאשתו בין איש לרעהו לפיכך אמרה תורה וכו'. לכאורה נראה לבאר, דעל מה שהבדיל בין איש לרעהו נענש בהא ד"בדר ישב" כדמפרש, ועל מה שהבדיל בין איש לאשתו נענש בהא דנאסר בתשמיש המיטה כדכתיב "וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים" (ויקרא יד ח). (א.י.ג.)].

(טז) [גמ', מה נשתנה מצורע שאמרה תורה יביא שתי ציפורים. הקשה המהרש"א (חדושי אגדות), הא מצינו נמי בזב וזבה שמביאין קרבן עוף, ומאי קאמר דנשתנה מצורע. וביאר, דהמצורע מביא הציפורים חוץ מקרבן טהרתו, ומה שאין כן בזב וזבה שהוא קרבן טהרתו.

(יז) [גמ', יכול לא יכנו ולא יסטרנו ולא יקללנו וכו'.] [נמסקינן, דבשנאה שבלב הכתוב מדבר]. פירש רש"י ד"ה יכול לא יכנו, על דבר תוכחה. וביאר המהרש"א (חדושי אגדות) דהאיסור להכות ולקלל לחבירו מפורש בתורה, אלא דהכא לענין תוכחה קאמר, והאי קרא לא תשנא גוי גבי תוכחה כתיב, ולכך קאמר יכול לא יכנו ולא יקללנו אפילו גבי תוכחה, דבכלל לא תשנא גוי הוא, תלמוד לומר בלבבך כו' שנאה שבלב כו' ודרך תוכחה אינה שנאה שבלב כמו שנאמר "הוכח לחכם ויאהבך". וברש"י שבעין יעקב פירש בלישנא קמא, יכול לא יכנו, שלא בא הכתוב אלא לומר שלא יכנו על צואריו. ולכאורה גם כאן כוונתו שאסרה התורה להכותו על צוארו לצורך תוכחה, עוד יש לדייק לכאורה מדברי רש"י שאם יכהו שלא לצורך תוכחה מלבד מה שיעבור על לא יוסיף יעבור על לא תשנא אף שההכאה מראה על שנאתו בגלוי. ועיין באות הבאה.

(יח) [גמ', בשנאה שבלב הכתוב מדבר. עיין באות הקודמת, והרמב"ם (פ"ו מדעות ה"ה) כתב כל השונא אחד מישראל בלבו עובר בלא תעשה שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך וכו' ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב, אבל המכה את חבירו והמחרפו אף על פי שאינו רשאי אינו עובר משום לא תשנא. הרי שמפרש סוגיין, דאף במכהו סתם, אם אינו שונאו רק בלבו דהיינו שאין מראה שנאתו כלפי חוץ אין איסור לא תשנא אפילו כשמכהו ומחרפהו. וכן כתב בחפץ חיים (בפתיחה בלאוין בבאר מים חיים סק"ז), דדוקא אם מחרפהו, ואף שגברה שנאתו עד שפלטה לחוץ, מכל מקום ידע חבירו איך להישמר ממנו, אבל באופן שלא מוציא שנאתו כלפי חוץ ולא ידע חבירו איך להישמר ממנו, כיון דבפניו הוא מדבר עמו בדרך שלום ואהבה, אלא שלא בפניו הוא מכהו בלשון פיו, עובר. והביא כן נמי מדברי הרמב"ם בספר המצוות (מצות לאו תעשה ש).] [עוד הביא שם מהספרא, דאפילו אם שונאו בלבו אך אינו שומר את השנאה רק בלבו והוציאה והוריעו שהוא שונא אותו, אינו עובר בלאו ד"לא תשנא".]

(יט) [גמ' שם, עיין באות הקודמת, אמנם הכסף משנה (שם) ביאר בדברי

דסיפור שנאמר בפני שלשה, והלך אחד מהשלשה וסיפורו לאחרים אין בו משום לשון הרע. וכתב עוד, והוא שלא יתכוון להעביר הקול ולגלותו יותר. ופירש הכסף משנה, דהיינו, שדוקא אם יבא במקרה לדבר בענין זה, אבל לא שיתכוון לגלות הדבר יותר. והיד הקטנה (פרק ט מהלכות דעות ה"ב) ביאר (דברי הרמב"ם), דדוקא אם יבא לספר הדבר בתוך סיפור דברים, אבל לא שיתכוון לספר ענין זה לכתחילה, שהוא דרך לשון הרע ממש. ועוד, דכל ההיתר הוא כדמפרש, ד"חברך חבירא אית ליה וכו'", דהיינו, שדרכו של כל אחד, לכשיודמן לו לדבר עם חבירו יתגלגלו הדברים עד שהוא מגלה במקרה ענינים רבים בדרך סיפור, ובדרך זו הוא יכול להמשיך זמן רב, אבל המתכוין לגלות הרי יתגלה הדבר מהר, ופועל פעולה יותר ממה שעל ידי חברך חבירא אית ליה. עוד כתב החפץ חיים (חלק א כלל ב סעיף ה), דאם השלשה אנשים היו יראי אלוקים שנוהרים מלשון הרע, אין ההיתר הזה, דתו ליכא שלשה מפרסמים.

(ד) [גמ', שם. עוד ביאר בעליות רבינו יונה (ב"ב לט.), דמיירי בלה"ר על בעל עבירה, שמותר לספר עליו. כדי שישב בו, ויתרחקו הבריות מפועלי אוון, ודוקא אם מספר באפי תלתא מותר, דאז לא נחשד לחונף, [על שלא אמרו מתחילה בפניו]. ועיין עוד בחפץ חיים (חלק א כלל ב בבאר מים חיים סק"ג), (ה) [גמ', לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו. בפשטות קאי אהא דאמרינן בסמוך גבי מברך רעהו בקול גדול ולהכי נקט "טובתו" ו"רעתו". אבל הרי"ף בשבת (יד. מדפי הרי"ף) גרס "בשבחו", וכן בסמוך "שמתוך טובתו בא לידי גנות". וכתב החפץ חיים (חלק א כלל ט בבאר מים חיים סק"ג), דאף לגירסא דידן הוא הדין בשבחו. וכן משמע מפירוש רש"י ד"ה בא לידי רעתו. וכן כתב הרש"ש והוכיח כן מנבא בתרא (קסד:).]

(ו) [רש"י ד"ה בא לידי רעתו, שכשהוא מספר בטובתו יותר מדי וכו'. ועיין ברמב"ם (פ"ז מדעות ה"ד), שכתב, דמספר בפני שונאיו. וביאר החפץ חיים (חלק א כלל ט בבאר מים חיים סק"ה), דכולם באו ליישב, דלא תקשי מהא דתנן אבות (פ"ב מ"ח) הוא היה מונה שבחן, וכן בבבא קמא (מ.) משתבח ליה רבא לרב נחמן ברב אחא בר יעקב דאדם גדול הוא. וכן כתב הרש"ש.

(ז) [בא"ד, שם. כתב החפץ חיים (חלק א כלל ט בבאר מים חיים סק"ה), דפעמים, אף כשאינו מרבה בשבחו, אסור, כגון שמשבחו באיזה מעלות, ומתוך שבחיו ניכר שהוא חסר משאר מעלות שראוי לפי האיש ההוא.

(ח) [גמ', הא דאהנו מעשיו הא דלא אהנו מעשיו וכו'.] מכאן הוכיח החפץ חיים (חלק א כלל ג בבאר מים חיים סק"ו), דאפילו אם לא באה על ידי סיפורו שום רעה להאיש ההוא, מכלל לשון הרע לא נפקא, וצריך כפרה, דהא אמרינן הכא דמעיל מכפר.

(ט) [רש"י ד"ה אהנו מעשיו, שנתקוטטו על ידו. דהיינו ברכילות. וכתב החפץ חיים (חלק א כלל ג בבאר מים חיים סק"ו), דאף בלשון הרע שייך אהנו מעשיו, כגון שנתבוז על ידי זה בעיני השומעים, ואפילו אם לא ראינו ממש שנתבוז, אלא שהתחילו גם הם לדבר עליו, שאין הדין עמו בענין פלוני. ולפי מה שהוכיח (שם) [והובא באות הקודמת], גם בלשון הרע יש איסור אף בלא אהנו מעשיו, ולא רק ברכילות.

(י) [גמ', על שבעה דברים נגעים באים. הקשה המהרש"א, דו' דברים אלו אין עוונם שוה, ואיך יתכן שעונש כולם שוה בנגעים. וביאר, דיש ז' מיני נגעים כמבואר במתניתין דמסכת נגעים, [הא' בהרת, הב' שאת, ולשניהם יש ספחת, הג' שחין ומכה דדין אחד יש להם, הד' נתק בראש או בוקן, ה' הקרחת והגבחת, ו' נגעי בגדים ז' נגעי בתים], ולכל אחד מהם יש דינים וסימני טומאה אחרים, והכא דקדק לומר, "נגעים באים" בלשון רבים, ולא אמר, נגע או צרעת בא, כי על כל עוון מהנוכרים יש סוג נגע אחר וכל אחד הוא עונש לפי גודל העוון. ועיין שם מה שביאר, כל נגע, על איזה עוון בא.

(יא) [גמ', מה קטרת מכפרת על לשון הרע. כתב רש"י בזבחים (פח:)] ד"ה ויכפר על העם, דהוא במחלוקתו של קורח, דכתיב "אתם המיתם את קהל ה'" (במדבר יז ו). [ובאמת מיד לאחר מיכן כתוב (שם שם ח) דהתחיל הנגף, ואז נתן אהרן את הקטרת (שם שם יב)]. והקשה השפת אמת (שם), אם כן הוה לשון הרע בגלוי, ולהלן (בגמרא) אמרינן, דקטורת מכפרת על לשון הרע שבחשאי ולא בפרהסיא. ותיירץ, דהם באמת אמרו זאת בחשאי, ולא אמרו במפורש "אתם המיתם" ומשום הכי כתיב ברישא דקרא "לאמר", כלומר

הדרק היוזמי

מסכת ערכין דף טז – דף יז

ה שבט – ו שבט התשע"ב

הרמב"ם, דהמכה את חבירו וכן המחפרו אף על פי שאינו רשאי, מאחר שאינו מכהו ומחפרו משנתו אותו, אינו עובר משום לא תשנא. דהיינו שאם מכהו משנתו אותו יעבור, והיינו כמו שפירש רש"י. עוד כתב, דמקורו של הרמב"ם מדתנא בתורת כהנים "ולא תשנא אחיך", יכול לא תקללנו לא תכנו ולא תסטרנו תלמוד לומר בלבבך לא אמרתי כי אם שנאה בלב. **וביד המלך** הקשה מדוע לא הביא במקור לדבריו סוגיית ערוכה דידן. [ולכאורה צריך עיון עוד, דמלשון התורת כהנים משמע כמו שהחפץ חיים פירש דברי הרמב"ם].

כז גמ', למאן דאמר עד קללה דכתיב לבשתך ולבשת ערות אמך. העיר המהרש"א (חידושי אגדות), אמאי לא מייתי מרישא דקרא דקאמר ליה "בן נעות המרדות" [ופירש רש"י (שמואל א כ, ל) דאמו ראויה לרדות ולייסר]. וכתב, דאין בזאת אלא זלוול במה שנעשה כבר, והקללה ממש, הוא מה שאמר בסוף, שיהיה לבשתך ולבשת ערות אמך.

כח גמ', שאני התם דאגב חביבותא יתירא וכו' מסר נפשיה טפי. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), אם כן לא מוכח מהכא נמי דצריך להוכיח עד נזיפה, דדלמא מהאי טעמא מסר נפשיה עד נזיפה. וביאר, דכיון דיהונתן מסר נפשיה עד הכאה, מסברא יש לומר דבאחר בעי לכל הפחות עד נזיפה.

כט גמ' ד"ה ומאן דאמר, בתוה"ד, אי נמי לא דריש קרא דויטל שאול דקרא אחרינא הוא. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), מה בכך, הא מכל מקום כתיב בקרא דהכי הוה. ועיין בצאן קדשים שביאר, כיון דהאי קרא ד"ויטל שאול" כתיב לאחר שאמר לו יהונתן "למה יומת מה עשה" (שמואל א כ לב), ואביו אמר, "כי בן מוות הוא" (שם שם לא), והוה כאילו הורה הלכה בפני אביו, משום הכי היה רוצה להכותו וליכא למילף מיניה שיעור התוכחה לעלמא. **והעיון יעקב** ביאר, דאחר שאמר שאול "כי בן מוות הוא" הוצרך יהונתן להוכיחו יותר אפילו עד הכאה, אבל משום שאר דבר מגונה, אין להוכיח עד הכאה. עוד העיר המהרש"א, אמאי לא משני הכי נמי למאן דאמר עד נזיפה, דמשום הכי לא קאמר עד הכאה, דקרא אחרינא הוא. וביאר **העיון יעקב**, דהיינו משום דבעי לתרוצי נמי, אמאי לא קאמר עד קללה. וכן כתב החק נתן.

ל גמ', מר סבר כיון דלדידיה לא מצער ליה מאי נפקא ליה מינה. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), היאך לא יחוש על צער וביוש אשתו, כצער דידיה, הא חייב לכבדה יותר מגופו, כדאיתא בסנהדרין (עו:). וכתב העין יוסף, דלא איירי הכא בהכאה שמכה הבעל הבית לאשתו של האורח, דבהאי גוונא ודאי צריך לצאת לכולי עלמא, אלא שמכה המארח את אשתו בגלל שהביאה אורחים. אמנם רבינו גרשום כתב, דאיירי באשתו דהאורח. **לא** גמ', כל שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורים קיבל עולמו. כתב הרמב"ן בשער הגמול (פרק א), דיסורין אלו אינם יסורים של כפרה ולא של אהבה, אלא מנהגו של עולם, שישנן בין לצדיקים בין לרשעים, ואין ניצול מהם אלא הרשע הגמור לגיהנם, שמקבל עולמו, ושומרין עליו מן השמים לעשות לו כל רצונו בעולם הזה, אבל שאר בני אדם אין ניצולים מהם.

דף יז ע"א

א גמ', זה דור דורשיו וכו' חד אמר דור לפי פרנס וחד אמר פרנס לפי דורו. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דיש לפרש "דורשיו" היינו דורשי ה', [ואמנם כן פירש המצודות בתהילים שם] וביאר דלא ניחא להו למימר ד"דורשיו" קאי אדור שהם כולם דורשי ה', [ואמנם כן פירש המצודות שם] אלא אפרנסים טובים שהם ודאי דורשי ה'. עוד ביאר שכיניו "דורשיו" קאי אפרנסים שהם דורשי טוב לדור, כמו שנאמר אמרדכי "דורש טוב לעמו" (אסתר י ג).

ב גמ', אלא לענין תוקפא וניחותא קאמרינן. פירש רש"י (שבעין יעקב) ד"ה וניחותא, ענוה אם הדור עו הקדוש ברוך הוא מעמיד עליהם פרנס עו ואם הדור נוחין זה לזה הקדוש ברוך הוא מעמיד עליהם פרנס המנהיגם בנחת. ומאן דאמר דור לפי פרנס מפרש איפכא דאחר פרנס אימשיכא.

פרק השג יד

ג מתני', השג יג בנודר כיצד עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני. כתב

הרמב"ם, דהמכה את חבירו וכן המחפרו אף על פי שאינו רשאי, מאחר שאינו מכהו ומחפרו משנתו אותו, אינו עובר משום לא תשנא. דהיינו שאם מכהו משנתו אותו יעבור, והיינו כמו שפירש רש"י. עוד כתב, דמקורו של הרמב"ם מדתנא בתורת כהנים "ולא תשנא אחיך", יכול לא תקללנו לא תכנו ולא תסטרנו תלמוד לומר בלבבך לא אמרתי כי אם שנאה בלב. **וביד המלך** הקשה מדוע לא הביא במקור לדבריו סוגיית ערוכה דידן. [ולכאורה צריך עיון עוד, דמלשון התורת כהנים משמע כמו שהחפץ חיים פירש דברי הרמב"ם].

כ גמ', הוכיחו ולא קיבל מנין שיחזור ויוכיחו תלמוד לומר תוכיח. הקשה השיטה מקובצת בבבא מציעא (לא). בשם הרמב"ן והר"ן, מדאמרינן התם, "הוכח" אפילו מאה פעמים במשמע. ותיירך, דהא דאמרינן התם היינו בעבירה אחרת, כגון אם הוכיחו אעבירה אחת ולא קבל לא יאמר לעולם לא אוכיחו בעבירה אחרת שהכל בכלל הוכח. ועדיין אני אומר אם הוכיחו בעבירה אחת ולא קבל, לא יחזור ויוכיחו בה שהרי לא קבל עליה הוכחה תלמוד לומר "תוכיח". עוד הקשה, דהתם דרשינן מ"תוכיח", אפילו תלמיד לרב, ואילו הכא ילפינן מינה שיחזור ויוכיחו. וכתב, דאפשר דתרתני שמעינן מינה [דהיינו שהלימוד מהמשמעות].

כא גמ', יכול אפי' משתנים פניו ת"ל לא תשא עליו חטא. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), מנין למידרש הכי, הא אפשר לדרוש ד"הוכח תוכיח" היינו אף על ידי הכאה וקללה כדמסקינן הכא [לשיטת רש"י ד"ה יכול לא יכנו], "ולא תשא עליו חטא" היינו על הכאתו וקללתו גרידא שלא במקום התוכחה. ותיירך, דכיון דכתיב "הוכח תוכיח" ומצוה להוכיחו, פשיטא דלא יכנו ויקללנו חנם, אלא אתא לאשמועינן, דבמקום התוכחה נמי לא ילבין פניו.

כב גמ', שם. כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות דעות ה"ח), דהני מילי בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים, אם לא חזר בו בסתר, מכלימין אותו ברבים, ומפרסמין חטאו ומחפרין אותו בפניו ומבזין ומקללין עד שיחזור למוטב, כמו שעשו הנביאים לכל ישראל.

כג רש"י ד"ה ופניו משתנין, שיוכיחו ברבים להלבין פניו. כתב בגליון מהרש"א, דאפילו בינו לבין עצמו, כיון דמוכיחו עד נזיפה והכאה, ודאי ילבינו פניו. אבל החפץ חיים (בפתיחה בלאוין בבאר מים חיים סק"ד) כתב, דרש"י נקט מילתא דפסיקא, דברבים, הדרך שתמיד משתנין פניו אפילו אם לא דיבר לו קשות, אבל אם דיבר אליו קשות, עד שעל ידי זה נתבייש, אפילו בינו לבין עצמו עובר בלאו זה, וכן מוכח מלשון הברייתא דלא נקטה, רק דפניו משתנין, וכן דעת הרמב"ם (פ"ו מדעות ה"ח).

כד גמ', אמר רבי טרפון תמיה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה וכו'. גירסת השיטה מקובצת (אות ז), אם יש בדור הזה שיכול להוכיח. וכן נראה שגרס רש"י ד"ה קיסם, דפירש, הלכך אין יכולין להוכיח. ורבי אלעזר בן עזריה קאמר דאין בדור הזה שיודע להוכיח והוא מילתא אחרינית, ופירש רש"י בד"ה שיודע להוכיח, דרך כבוד שלא יהיו פניו משתנין. ועיין בשיטה מקובצת (אות ח) שהוסיף, דרבי עקיבא קאמר דליכא שיודע לקבל תוכחה. [ולכאורה נראה לומר, דהוא לטעמיה דידע לקבל תוכחה, כדאסהיד עליה רבי יוחנן בן נורי]. והחק נתן בשם העין יעקב גורס, דרבי אלעזר בן עזריה קאמר, דאין בדור הזה מי שמקבל תוכחה, ורבי עקיבא קאמר דליכא מי שיודע להוכיח. וכן נראה דגרס המהרש"א (חידושי אגדות), וכתב, דלפי זה רבי יוחנן בן נורי מייתי ראיה לרבי אלעזר בן עזריה מרבי עקיבא שקיבל תוכחה. וביאר עוד, דיש לפרש דברי רבי עקיבא, תמיהני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח, דהיינו, שיודע שאין להוכיח אלא את המקבל תוכחה, ולא הלץ שאינו מקבל תוכחה, ולפי זה, שפיר מוכיח מדרבי עקיבא לדידיה.

כה גמ', תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה. פירש רש"י ד"ה שלא לשמה, שעושה עצמו עניו שאינו רוצה להוכיחו. ובתוס' ד"ה וענוה שלא לשמה הקשו (בסוה"ד), דהוא רשע גמור, שמונע תוכחה מן הצריכים. ותיירך הצאן קדשים, דמה שנמנע מלהוכיחו, הוא משום דאומר שהוא (המוכיח) רשע יותר ממנו, ואם יוכיחו יאמר לו טול קורה מבין עיניך, דאמרינן בסמוך שאינו יכול להוכיח, והיינו ענוה, שעושה עצמו כרשע. ומה שפירש רש"י "שלא ישנאנו", היינו דחושש שאם יוכיחו יתעורר להבין שהוא רשע יותר ממנו, וישנאנו, דמותר לשנוא בעלי עבירה, כדאיתא בפסחים (ק"ג):.

בכך ראייה דבתר נודר אזלינן, משום הכי לא בעי קרא במצורע שמביא קרבן עשיר, בגוונא דנתחייב את חיובו.

(יא) רש"י ד"ה ולרבי דאמר אף בערכין כן, בסוה"ד, והא דמצורע עשיר ומדירו עני לא צריכא למעוטי דמערכין נפקא לן דמיייתי בעשירות. הקשה הרש"ש, מהיכן יהיה פשיטא לרבי דבערכין מיייתי בעשירות, הא ליכא קרא לילוף לה, ואדרבה יש לומר, דרשי "הוא" במצורע למעוטי עני שנתחייב קרבן דהעשיר, ונילף ערכין מינה. וטפי הוה ליה לפרש דלא ילפינן מהדדי, אלא דבמצורע הוא מסברא דמביא קרבן עשיר, והכי נמי יהיה בערכין מסברא.

(יב) מתני', היה עני והעשיר. פירש רש"י ד"ה היה עני והעשיר, קודם נתינה. וכן גבי עשיר והעני. וכן כתב הר"ע מברטנורא (ערכין פ"ד מ"ב). וכתב התוס' יו"ט, נראה דרצה לומר, קודם שיעריכנו הכהן, דהא קרא ד"אשר תשיג", דילפינן מינה הני תרי דיני, "יעריכנו" כתיב ביה. וכן בברייתא דלקמן (יח). גבי דמים דתני שמעת מינה, פירש רש"י ד"ה שיתן כשעת נתינה, דהיינו שעה שהוא בא לבית דין. וכתב עליו הרש"ש דלא דק, אלא שעת נתינה ממש קאמר, ואם היה עני בשעה שהעריכו הכהן והעשיר אחר כך קודם נתינה נותן ערך עשיר, כדמוכח לעיל (ז:), דאם היה עני והעריכוהו ליתן סלע ונתן פחות מסלע והעשיר, נותן ערך עשיר.

(יג) מתני', עשיר והעני וכו'. כתבו התוס' לעיל (ז:), ד"ה בעידנא, דהא דנותן בערך עשיר היינו דוקא כשהעריכו הכהן בשעה שהיה עשיר, אבל אם לא העריכו הכהן עד שהעני, נותן ערך עני. וכתב הלחם משנה (פ"ג מערכין ה"ה), דמהרמב"ם (שם) דלא חילוק כן, מוכח דסובר דאין חילוק, ואם בשעה שהעריך היה עשיר, אף שהעני קודם שהעריכו הכהן, נותן ערך עשיר.

(יד) מתני', אבל בקרבנות אינו כן. בגמ' מפרש טעמא משום דתליא אם היה עשיר בשעה דמיייתי קרבנות כדילוף לה מקרא, והאי קרא במצורע כתיב. והרמב"ם בפירושו המשניות (ערכין פ"ד מ"ג) כתב בסתמא "בקרבתן", והעיר הרש"ש, דבשאר קרבנות עולה ויורד תנן להדיא בכריתות (כז:), "הפריש לעשירות האיפה העשיר יביא עוף העשיר יביא כשבה ושעירה".

(טו) [רש"י ד"ה אפילו מת אביו, אערכין קאי. וכן פירשו התוס' לקמן (יח). ד"ה לא צריכא, בשם ר"י. אמנם התם כתבו, דקרבנות וערכין שוין בהאי דינא. ולכאורה יש להעיר על רש"י, אמאי לא פירש נמי הכי. ואולי דינא דרבי אליעזר דמיייתי לקמן (שם) בגמ' דאם היה חמר נותנים לו חמורו וכו'. [ומוקמינן למתניתין (שם) אליביה, בביאור ספינתו דסיפא] איתיה דוקא בערכין ולא בקרבנות. וצריך עיון. (א.י.ג.).].

(טז) [בא"ד, אערכין קאי ומילתא באפי נפשיה היא אפילו מת אביו של מעריך זה בשעה שהכהן מעריכו וכו'. לקמן (יח). בגמ' מוקמינן לה כגון שלא מת עדיין, אלא שהיה גוסס, ולא ירית ליה. וצריך לומר, דלא מת עד שנתן דאי מת קודם שנתן חייב כערך עשיר כדתנן לעיל (ז:), נתן פחות מסלע והעשיר נותן ערך עשיר. (א.י.ג.).].

(יז) גמ', עני והעשיר אשר תשיג יד הנודר עשיר והעני על פי אשר תשיג. פירש רבינו גרשום, ד"אשר תשיג יד הנודר" משמע בשעת נתינת יד והיינו בשעת הבאת הערך, ומיניה ילפינן לעני והעשיר, ו"על פי" וכו', משמע, בתר פה אזלינן, והיינו שעת הנדר, ומיניה ילפינן לעשיר והעני. וברש"י ד"ה עשיר והעני כתב, אשר תשיג יד הנודר, דמשמע בתר שעת הנדר אזלינן. וכתב העולה שלמה, דצריך לגרוס ברש"י "על פי אשר תשיג", דמינה ילפינן שעת הנדר. אבל הרש"ש פירש, דלא ילפינן ממשמעותא אלא מריביא, וחד גונא מרבינן מדכתיב "אשר תשיג יד הנודר", ותו מרבינן גונא אחריתי מ"על פי", ובגירסא דידן (בגמרא) ילף לעני והעשיר תחלה והדר לעשיר והעני, ובגירסת רש"י איפכא, אבל ליכא נפקא מינה. עוד הביא שם את פירוש הר"ע מברטנורא (ערכין פ"ד מ"ב), דפירש תרוייהו מ"אשר תשיג יד הנודר", דמשמע, ידו משגת השתא ומשגת בשעת הנדר, ולא פירש היכי משמע. וביאר (הרש"ש), דלשון "נודר", אפשר לפרש דהוא תואר האדם שנדר, ואפשר לפרש דקאי על פעולת הנדר, ודרשינן לתרוייהו, לחייבו בב' זמנים אלו דהשגת ידו.

(יח) תוס' ד"ה ואלא והוא למה לי, [נרפס בעמוד הבא] וקשיא לרבי מאי דרשי רבנן ואם מך הוא מערכך. והיינו רבנן דרבי יהודה. והעיר התוס' יו"ט (ערכין פ"ד מ"ב), מאי קשיא להו הא לקמן (כד). דרשינן מהך "הוא" עוד ב'

החזון איש (ערכין סימן כט אות ד), דהמעריך על מנת שלא יהיה נידון בהשג יד, הוה מתנה על מה שכתוב בתורה, דהשג יד הוא מדין ערכין, וערכין, אינו שחייב את הסך הקצוב מדין נדר, אלא שהוא נתפס במצות הערכין והתורה קובעת מה יתן וכענין התפסת נזירות, [ועיין מה שכתבנו בשבועות (כה)]. באות ה].

(ד) מתני', הרי שאמר קרבנו של מצורע זה עליו. עיין תוס' ד"ה השג יד בנודר כיצד, שפירשו, דאיירי באומר הרי עלי קרבנות של מצורע זה לפוטרו. אמנם הרמב"ם (פ"ה ממחוסרי כפרה ה"א) לא הזכיר שאמר "לפוטרו".

(ה) מתני', אבל עשיר שאמר ערכי עליו ושמע עני וכו' נותן ערך עשיר. כתב החזון איש (ערכין סימן כט אות ד), דהטעם משום שהעני נדר ליתן כחיוב שנתחייב העשיר, ואינו מדין ערכין, ומשום הכי אין נידון בהשג יד, וכדאשכחן כהאי גוונא לעיל (ד:), בערך סתם ללישנא קמא, דדינו כמפרש, ואין נידון בהשג יד.

(ו) תוס' ד"ה השג יד בנודר כיצד וכו', מפרש הר"ר מנחם וכו' ואהא פליג רבי וכו'. ביאר החק נתן, דקשיא לתוס', מה סבר תנא קמא, הרי בערכין לא מתחייב העני ליתן את התחייבות העשיר, אבל בקרבנות מתחייב ליתן את חיוב השני. ומשום הכי כתבו דתנא קמא פליג ארבי, דבאמת גם במתחייב ליתן את התחייבות העשיר, נותן כערך עני. ועיין באות הבאה.

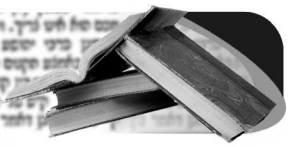
(ז) בא"ד, שם. אבל הרמב"ם בפירושו המשניות (ערכין פ"ד מ"ב) כתב, אין בין רבי וחכמים מחלוקת אלא מבאר לנו [רבין] איך יהיה הערך גם כן דומה לקרבן. ופסק נמי (בפ"ג מערכין ה"ו) הלכה כרבי דעני שאמר, מה שאמר זה עלי נותן ערך עשיר. וכתב עליו בהשגות הראב"ד, דחכמים פליגי. והיינו כתוס'. ועיין לקמן באות י.

(ח) בא"ד, אבל צריך עיון לרבי דמדמה וכו' ואם אמר כן בערכין מאי טעמא דרבנן וכו'. עיין בברכת הזבח, ולכאורה נראה שלמד דעיקר קושייתם מרבנן, אמאי לא חייב העני ליתן את התחייבות העשיר, ומה שייך בהא דין השג יד. וכתב, דמהאי טעמא פסק הרמב"ם (פ"ג מערכין ה"ו) כרבי ולא כרבנן. ועיין לקמן (עמוד ב) אות י.

(ט) גמ', כשהיה מדירו עני ודלמא עליה ידיה חס רחמנא אמדירו לא. לכאורה צריך לומר דאיירי הכא במדיר שהוא עצמו מצורע, ורוצה להביא הקרבנות לעצמו אלא שתולה אותם בחבירו [ולא איירי בגוונא שרוצה לפטור את השני, ועיין באות ד] דאי אינו מצורע, אלא שמתחייב להביא קרבנות אלו בתורת נדר, מאי סלקא דעתך דלא יכול להתחייב בקרבן עוף, רק משום דאיירי שרוצה להביא קרבנות עצמו סלקא דעתין דעליה לא חס רחמנא].

דף יז ע"ב

(י) גמ', ולרבי דאמר וכו'. מהכא חזינן דפליגי רבי ורבנן במתניתין, ועיין לעיל אותיות ו' ז' ח'. וביאר הלחם משנה (שם), דלדינא לא פליגי, וכולי עלמא מודו דעשיר שאמר "ערכי עלי" ואמר העני עליו "ערכו עלי", דנידון בהישג יד, ואם אמר העני "מה שנתחייב זה עלי", אפילו לרבנן נותן ערך עשיר, דלא נתחייב לפי שניו של העשיר, אלא מה שנתחייב. ובקרבנות, דהיינו שאומר העני "קרבן המצורע העשיר עלי", ודאי דמתחייב קרבן עשיר, כדתנן, ופלוגתייהו, אם דומה אופן הראשון דערכין [דהיינו שאומר העשיר "ערכי עלי", ואמר על זה העני "ערכו עלי"] לגוונא דקרבנות, דלרבנן דומה לקרבנות, דבתרוייהו כבר נתחייב העשיר, ומשום הכי קאמרי (במתניתין) "אבל בקרבנות אינו כן" דבערכין נותן בהאי גוונא ערך עני, ובקרבנות קרבן עשיר, אבל רבי סבר דהאי גוונא לא דמי לגוונא דקרבנות, דהתם נתחייב העני את התחייבות העשיר, ומשום הכי חייב בקרבן עשיר, אבל כשאמר לעשיר ערכו עלי, אין זה אלא ערך שניו, ולא אמר שהערך שנתחייב הוא עליו לשלם, ואי איכא לדמות למצורע, הוא האופן הב', שאמר העשיר ערכי עלי, ואמר העני "מה שנתחייב העשיר עלי", ומשום הכי קאמר רבי, "אף בערכין כן", דבהאי גוונא מודו לי רבנן דנותן ערך עשיר. והשתא, לרבנן דסברי דאף באומר ערכו עלי חשיב [מצד הסברא] דנתחייב את חיובו של העשיר, ואפילו הכי נותן ערך עני, אלמא בתר נודר אזלינן, משום הכי בעינן קרא במצורע, לומר דחייב בקרבן עשיר, אבל לרבי [דלא דמי כלל האי גוונא למצורע], לא חשיב דנתחייב את חיוב העשיר, אלא כפי שניו, אם כן אין

הדרגת היוזמי

מסכת ערכין דף יז – דף יח

ו שבט – ז שבט התשע"ב

כשעת השומא, היינו דוקא בנדרי אדם [שאמר דמי איש פלוני עלי], אלא גם באומר דמי כלי זה עלי, ונשרף או נאבד קודם שומתו, דפטור, דהא לא הווכר בקרא אדם, אלא כולהו בכלל נדר. ועוד הוכיח מדפריך **לעיל** (ד:): אדמי אדם, [דמרבינן בהו לענין טומטום ואנדרוגינוס], למה לי קרא לא יהא אלא דמי דיקלא, אלמא דאין חילוק ביניהם, דאי אין דינם שוה לענין שעת השומא, דלמא להא איצטריך קרא. וטעמא דאזלינן בתר שעת השומא בנדר ובערכין, משום דאין חיובו עד שיעריכנו הכהן.

ח גמ', שם. ובעמא דאזלינן בנדר בתר שעת ההערכה, ביאר החזון איש (ערכין סימן כט את ה), דהוא כמו בערכין, דאין חל חיובו עד שיעריכנו הכהן למעריך, [כמו שביאר שם באות ד], ובדמים נמי בעינן שומת בית דין, כדאיתא **בסנהדרין** (טו), וכיון דמת הנידר אינו בא לכלל שומא, ופטור. ובערכין נמי הוה אמינא הכי מהאי טעמא, אלא דממעטין מקרא. וטעמא דאין ערכין ודמים שוין בכך, משום שאין צריך הערכה על שנת הנערך, [כמו בדמים דבעינן לשום את הנידר], דערכו קצוב בתורה.

ט תוס' ד"ה שיתן כשעת נתינה, בתוה"ד, דאין זו סברא אלא שום ראייה מקרא יש בו. ולכאורה קשה, **דבתוס' לקמן** (כ). **ד"ה דמי עלי** מבואר, דמסברא ידעינן, דלא חייב את ערכו רק כפי שישומוהו. וכתב החזון איש (ערכין סימן כט אות ה), דודאי מסברא ידעינן דמאי דישומו עכשיו את דמיו בזמן האומדנא, מקרי שומא, דאין צריך אלא בירור סך נדרו על ידי ג' בקיאים, [כדאיתא **בסנהדרין** (טו) דבעינן ג' בקיאים לשומא], ומה שכתבו התוס' ד"שום ראייה מקרא יש בו" היינו, דילפינן מדרשא הא דבעינן שומת הנידר בשעת שומא.

ז מתני', יום שלשים כלמטה הימנה וכו' שנה שנה לגזירה שוה. לכאורה קשה, מנלן דיום שלשים כלמטה, הא התם ליכא גזירה שוה, דלא כתיב ביה "שנה". **ולקמן** (עמוד ב') מפרש טעמיה דרבי אליעזר דאמר (להלן במתניתין) דבכולהו בעינן ויום אחד, מדנאמר להלן "חודש ומעלה", ויילפינן גזירה שוה מהתם, ופירש שם **רש"י ב"ה ונאמר להלן**, גבי לויים, דכתיב בהו (במדבר ג טו) "מבן חודש ומעלה תפקדם". ועיין **בכסף משנה** (פ"א מערכין וחרמין ה"ג) דביאר, דאף לרבנן דלא דרשי גזירה שוה מלויים, מכל מקום גילוי מילתא הוא, מדאשכחן בחד דוכתא מבן חדש ומעלה, לכל היכא דכתיב מבן חודש, דהוה בן חדש ויום אחד, ומינה ילפינן, דיום שלשים כלמטה, אי נמי, מדכתיב בפרשת ערכין "ואם מבן חדש" דמשמע שיהיה בן חדש שלם. **והתוס' (שם) ד"ה ופרויו** כתבו (בדעת רבי אליעזר), ד"מבן חדש" משמע בן חדש ויום אחד, מדלא כתיב "בן חדש". ולפי זה הוא הדין לרבנן גבי ערכין דבן חדש, דיום ל' כלמטה.

דף יח ע"ב

יא גמ', שקולי משקלי קראי וכו' מכדי כתיב ועד בן חמש שנים תו מבן חמש למה לי. פירש **רש"י ד"ה שקולי משקלי קראי**, דמדכתיב "מבן חמש שנים" משמע, דחמש כלמעלה, וכדאמר רבי גבי "מיום הראשון", והוא סותר לקרא ד"עד בן חמש". אבל **בהגהות הגר"א** ביאר דאינו סתירה, [דהכי משמע מדקאמר תו מבן חמש **למה לי**], אלא הוא יתור, והיינו, משום דהכא לא אמרינן ד"מבן" כלמטה, כמו בפסח, דהכא גבי חדש ליכא למימר הכי, דודאי יום שלשים כלמטה, כדתנן במתניתין.

יב גמ' שאני סימנים דגופו מסימנין דראשו. הקשה **הרש"ש**, אמאי לא קאמר טפי מהא, דבעיקרן הם חלוקים דנגעי הגוף מטמאים בד' מראות, ונגעי ראש מטמאים בכל מראה, ובניתוק השער ממקומו. [מה שכתב דבניתוק השער לבד הוא נגע, כן הביא **הראב"ד** (פ"ח מטומאת צרעת ה"א) **מהתורת כהנים**. וכן משמע **מהרמב"ם** (שם). ועיין שם **בלחם משנה** שדקדק כן ממתניתין **דנגעים** (פ"י מ"ה)].

יג גמ', לכל מראה עיני הכהן. פירש **רש"י ד"ה לכל מראה**, בסוה"ד, וברגל בין אצבע לאצבע. עיין מה שהקשו **התוס' ד"ה ואיבעית אימא וכו'.** ומה שכתב **השיטה מקובצת** (אות א). ועוד הביאו החק נתן **והמשנה למלך** (פ"ו מטומאת צרעת ה"א) **מתורת כהנים** (פ"ח ה"ה) דדריש מ"א כל בשר" להביא בין אצבעות הידים והרגלים. ועיין **בפירוש הרא"ש בנגעים** (פ"ו מ"ח). דכף הרגל לא הוה בכלל עור בשר, לפי שהוא קשה. ולא פירש משום בית הסתרים כלל. ועיין אות הבאה. אמנם **רבינו גרשום** מפרש, דלאו משום בית

דרשות. ותירץ **הרש"ש**, דכיון דרבי יהודה נמי סבירא ליה להנך ב' דרשות דלקמן, אלמא דיש במשמעות הך "הוא" למדרש עוד דרשות, ומשום הכי קשיא להו מאי דרשי ביה רבנן.

דף יח ע"א

א גמ', יכול אפילו אמר כל מי תלמוד לומר הוא עד והרי יחד עדיו. פירש **רש"י ד"ה יכול אפילו אמר כל מי**, דאיירי שהשביע רק את מי שיודע. **ובשבועות** (לה). גרסינן בסיפא, "יכול אפילו אמר כל העומדים כאן", ומוקמינן שם למתניתין דהתם בשעומד בצד עדיו, ופירש שם **רש"י ב"ה ראה סיעה של בני אדם**, דגם בברייתא הכי מיירי דעומד בצד עדיו, ובסיפא דקאמר "כל העומדים כאן" הוה יחוד לעדיו, כיון דעומד לצידם. ועיין **ברמב"ם** (פ"ט משבועות ה"ט), שכתב כגירסא דשבועות "כל העומדים כאן", ולא כתב שהיו עומדים אצלו. ולכאורה צריך ביאור, דאם כן, הרי לא יחד עדיו, ומאי שנא מרישא דלא הוה יחוד].

ב גמ', ראה סיעה של בני אדם וכו' כל מי חייבים שהרי יחד עדיו. הרמב"ם (פ"ט משבועות ה"ט) כתב, דאומר "כל מי שידע", ומשמע בלהבא דאכתי אינו יודע, ומשביעם על להבא אם ידעו. והקשה **בחידושי הגרי"ז**, הא קדמה שבועה לעדות, **ובשבועות** (לה). ממעטינן לה מקרא. וביאר, דהרמב"ם סבר, דלשון "כל מי שידע" הוה יחוד, ולא מצא הרמב"ם לישנא דלא יהיה משמע כיחוד (ברישא), אלא באומר "כל מי שידע", דאם אומר, "מי שידע" כבר חשיב יחוד, ומשום רישא נקט האי לישנא.

ג גמ', ותיפוק ליה משום ספינה. הקשה **ההפלאה שבערכין**, למאן דאמר (בגיטין מז:): קנין פירות כקנין הגוף דמי, מאי פריך, הא גוף הספינה נמי אינה שלו, ועני הוא. ותירץ **העולת שלמה**, דנהי דיש לשוכר קנין הגוף משום קנין פירות דאית ליה, מכל מקום לא איבד המשכיר משום זה קנין הגוף שיש לו מכבר, תדע, דהא כתבו **התוס' לקמן** (כא). **ד"ה הכי קאמר**, דבהקדיש המשכיר את הבית קדוש, אף דודאי חשיב הבית של השוכר. ועיין שם שהאריך.

ד גמ', הא מני רבי אליעזר היא וכו'. הרמב"ם (פ"ג מערכין הי"ח) פסק כרבנן דאין נותנים לו חמורו וצמדו. וכתב **הכסף משנה**, דאף דסתם לן תנא הכא כרבי אליעזר, מכל מקום כיון דפלוגתא היא **לקמן** (ג:), הוה ליה סתם ואחר כך מחלוקת דאין הלכה כסתם כדאיתא **ביבמות** (מד:). **והמוצל מאש** כתב, דבאמת הגמ' הוה מצי לאוקמי אפילו כרבנן, והא דלא חשיב עשיר מחמת הספינה, היינו בגוונא שהיה חייב עוד ממון לאחרים ולא חשיב דיש לו [כמו שביאר **לעיל** (ד:)] או בגוונא שנדר ערך אחר, דלא נערך בוה, כדאיתא **לעיל** (ז:), והגמ' לא רצתה להאריך, וכיון דלא מוכרח לאוקמי למתניתין כר' אליעזר, לא פסק הרמב"ם כוותיה.

ה רש"י ד"ה מרגלית לקלים, דאזלינן במרגליות בתר קלים וכו'. כתב **המוצל מאש**, דמלשון רש"י משמע, ד"קלים" היינו דאזלינן בתר מקח הקל. ותמה מהא **דלקמן** (כד). איתא, "שלא ישהה מרגליות לקלים", ופירש **רש"י** (שם) **ב"ה שלא ישהה**, לאדם קל ועני. וביאר, דרש"י מבאר תרי ענינים, דהכא דהברייתא אתיא למימר דאף בדמים כן, ופירש רש"י (בסוה"ד) כגון שאמר דמי מרגלית זו עלי, ומפרש רש"י (וכונתו אדמים), דאזלינן **במרגליות** בתר קלים, כלומר דשמינן להו כהשתא ויתן אותן ערך, אבל בהא דלקמן מיירי בערכין, ובדין השג יד, דעני שיש לו מרגלית, דשמינן לה כדהשתא, ומשום הכי פירש רש"י אדם קל ועני.

ו גמ', יכול נקיש ערכין לרמים שיתן כשעת נתינה. דהיינו כשעת השומא, ואם מת הנידר פטור מלשלם, כדתנן **לקמן** (כ). דשוב אינו בא לכלל שומא. ופירש **רש"י ד"ה שיתן כשעת הנתינה**, דבדמים פשיטא דיהיב כשעת נתינה, דהא שמין אותו כעבד ומי יודע מה היה שוה בשעת נדר. והקשו **בתוס' ד"ה שיתן כשעת נתינה**, מה סברא היא זו דלכל הפחות היה שוה סלע וכו'. **ובחידושי הגרי"ז** ביאר, דדעת רש"י דאינו אלא לראיה דלא אזלינן כשעת הנדר, מאחר דלא אפשר למידע השומא באותה שעה, כיון שמשנתה, ועל כרחק דאזלינן בתר שעת השומא. ומכל מקום הקשו התוס', דמאחר דלית לן למימר בסתמא שנשתנה השומא, אין ראייה דאזלינן כשעת השומא. ועיין עוד **בשפת אמת**.

ז גמ', שם. כתב החזון איש (ערכין סימן כט אות ה), דהא דאזלינן בדמים

וכתב, דבאמת כל קושייתם ותירוצם רק לרבי מאיר, ומשום הכי אמרינן בסוגיין "ולא שנתו של עולם", דמשמע דאתי לאורויי לן אמעת לעת דשנים, ולא רק אשעות, והיינו כדקיימא לן כרבי אליעזר.

(ט) בא"ד, שם. תירץ בהגהות החתם סופר, דלמאי דסלקא דעתין דלשנות עולם מונים, הוה אמינא ד"בן שנה" לאו היינו תוך שנה, אלא לאחר שנשלמה שנתו של עולם, [ולעולם יהיה לנו תמידין בראש השנה], ומאי דכתיב "מיום השמיני והלאה ירצה" היינו דוקא בגונא שנולד ז' ימים קודם ראש השנה, אבל השתא לפי האמת דלשנתו שלו מנינן, ליכא לפרש כלל ד"בן שנה" היינו לאחר שנתו, דאם כן "מיום השמיני ירצה", לא משכחת לה. [דלעולם אינו כשר עד שתעבור לו שנה].

(כ) בא"ד, ואמרו מורי וכו' דאי לאו הכי לא אמרינן ביה מעת לעת. העיר החזון איש (קדשים, הערות למסכת ערכין, עמוד קסו), דניחא לפי מה שהביאו התוס' לקמן (לא). ד"ה מיום ליום, בשם רבנו אלחנן, דמכל מקום לא בעינן אף לשעות, אבל למה שהביאו שם בשם התוס' (ועיין באות יז) דבכולהו בעינן אף לשעות, ממילא ידעינן דבקדשים נמי אף לשעות.

(כא) גמ', פעמים שאדם אוכל ג' תרומות בב' שנים. פירש רש"י לקמן (ל) ד"ה במספר שני תבואות, מדהוה ליה למכתב מספר שנים או מספר תבואות. והקשה הרש"ש, (כאן), ד"תבואות" איצטריך לדרשא דלקמן (כט:), דשנת שידפון אינה עולה מן המנין. ועיין בחק נתן (על התוס' ד"ה במספר שני תבואות), שביאר בקושייתם דקשיא להו לפי פירוש רש"י (הכא ד"ה שני תבואות) ד"תבואות" מיותר, ואם כן "שני" היינו שניים, ותבואות יתיירא משמע עוד שניים הרי לנו ד', ותיירצו, דתבואות לא מייתר [להך דרשא], אלא דדרשינן, מדהוה ליה למיכתב "תבואה" וכתב "תבואות", דיש כאן עוד תבואה שלישית בב' שנים.

(כב) גמ', זימנין דשביעית נמי יעבוד. הקשה הטורי אבן בראש השנה (ט:), דמשכחת לה דיעבוד בשביעית אפילו אי מנינן למנין עולם, כגון שהתחיל לעבוד בב' תשרי ואין מונין לו שנה עד א' תשרי, כיון דרק ל' יום בשנה חשיב שנה ולא פחות, כדאמרינן התם, ואף דפחות מל' יום לא קרי "שנה", הא הכא לא כתיב ובשנה השביעית, אלא "ובשביעית", ומאי שביעית אתחלתא דשביעית כדאמרינן התם (י:): גבי "יהיה באחת ושש מאות" (בראשית ח יג). ומינה הוכיח, דאי אזלינן בתר מנין עולם אי שלים מנין דידיה קודם למנין עולם, חשבינן ליה ממנין דידיה. ושוב דחה, דיש לומר דהוכחת הגמ' מהא דברוב פעמים אם עובד בשביעית, הוא משום דלשנה דידיה מנינן דברוב פעמים אינו נמכר לאחר א' באלול. וכדרך שכתבו התוס' ד"ה במספר, גבי ב' שנים דשדה אחוזה.

(כג) תוס' ד"ה ובשביעית נמי יעבוד, דהא לא שמעינן אלא מעת לעת של שנה אחרונה וכו'. ביאר החק נתן, דכוונתם, כגון שעבד בה' שנים הראשונות ל' יום קודם ראש השנה, דחשיב "שנה", כדאיתא בראש השנה (ט:), ובשנה השישית [דבעינן מעת לעת דכתיב ובשביעית נמי יעבוד] בעינן למימני לשנותיו דידיה. ועלה תירצו, דילפינן כל ה' שנים הראשונות משנה אחרונה, ובנדה (מח). ד"ה ובשביעית נמי הקשו קושיא זו, אלא דהתם לא הקשו דיעבוד ל' יום, אלא משנה ראשונה, ולא משאר שנים. ותירצו, דילפינן שנה ראשונה משנה שישית.

הסתרים הוא, אלא משום דאין יכול לראות הכל בסקירה אחת, ולא חשיב "לכל מראה עיני הכהן". והקשה בחידושי הגרי"ז, מאי שנא מפניו ואחוריו דנמי אינם נראים כאחת, ולא ממעטינן ליה משום הכי.

(יד) רש"י ד"ה שאני סימנים דגופו וכו', בסוה"ד, בשער לבן ובפסיון. תמה הרש"ש, דפסיון הוה סימן טומאה גם בנתקין, כדתנן בנגעים (פ"ג מ"ה). (טו) תוס' ד"ה ופדיוו מבן חדש תפדה, בתוה"ד, ושנא דריש הכי מדכתיב ופדיוו מבן חודש דמשמע מבן חדש ומעלה. בהגהות ריח"ל מייזליש תמה על דבריהם, דאם כן, אמאי בעינן בבכורות (מט). גזירה שוה "חודש חודש" ממדבר לדין דמבן חודש ומעלה, הא שמעינן לה מלשון הפסוק גופא.

(טז) גמ', כולן מעת לעת. פירש רש"י ד"ה מעת לעת, אותו יום ואותה שעה לשנה הבאה. ורש"י בנדה (מו:): ד"ה מעת לעת כתב, מיום ליום, וכן כתבו התוס' (שם) ד"ה כולן מעת לעת, דלא מצינו אף לשעות אלא גבי קדשים, כדאיתא בזבחים (כה:), וגבי בתי ערי חומה, איתא לקמן (לא). אבל מילי אחרוני לא דמו להני. וכן כתבו התוס' שם (מד:): ד"ה שלשים יום, לענין גדלות. [ויתכן דנימא הכי נמי לרש"י דבעינן משעה לשעה, דגבי גדלות דלא כתיב בתורה "שנה", לא בעינן מעת לעת]. וכן כתב הב"ח (או"ח סימן נג), דמתחילת ליל י"ד נעשה גדול, ויכול להיות שליה ציבור. ועיין בסמ"ע (חושן משפט סימן לה סק"ב), וכן דקדק הש"ך (שם סק"א) מדבריו, דהוא הדין לענין עדות, יכול להעיד מתחילת הלילה. ודקדק בשו"ת הגרע"א (מהדורא תנינא סימן רכב) מדבריהם, דעל כרחק נקטו כן לודאי, מדמכשירים להוציא ממון. ובתוס' לקמן (לא). ד"ה מיום ליום הביאו משם התוספות, דהוא הדין בכולהו בעינן מעת לעת, דילפינן "שנה שנה" מבתי ערי חומה, וכדכתב רש"י הכא.

(יז) גמ', שנה האמורה בקדשים מנלן שנתו שלו ולא של עולם. עיין תוס' ד"ה שנתו שלו וכו' שהסיקו דאיצטריך קרא דהכא רק לשעות, דלשנה ידידיה הוא מוכרח, מהא דצריך להקריב תמידין בראש השנה. ועיין בשיטה מקובצת (אות ג) שהקשה, דאף שעות ידעינן מקרא ד"יהיה" דכתיב גבי פסח, ודרשינן מיניה בזבחים (כה:): דבעינן בן שנתו בין בשחיטה בין בקבלה, ואמרינן התם שמע מינה שעות פוסלות בקדשים. ותירץ, דאי לאו קרא דהכא לא הוה דרשינן שם דשעות פוסלות בקדשים, עיין שם. והטורי אבן בראש השנה (ט:): תירץ, דמשכחת לה שעות שיפסלו בקדשים אפילו אי מנינן למנין עולם, כגון שנולד בב' אלול, וכיון שלא נשאר ל' יום עד שנה הבאה למנין עולם כבר חשיב שנה, דלא אמרינן שנת עולם להחמיר אלא להקל, וכיון דכלתה שנתו דידיה קודם מנין עולם חשיב שנה. והוכיח מינה דהכי דיינינן ליה, ולא כמו שפירש רש"י (שם) ד"ה פחות מל' יום. [אמנם קצת קשה, דהאי קרא בפסח מיירי, ואין משכחת לה דבי"ד בניסן תעבור שנתו בין זריקה לקבלה, הא לא משכחת לה אלא בב' אלול עד א' תשרי. (א.י.ג.)]. ועיין עוד בשו"ת הגרע"א (חלק א סימן קצה) ובעולת שלמה.

(יח) תוס' ד"ה שנתו שלו, הקשה וכו' שאם נולד קודם ראש השנה מיד כשנכנס ראש השנה בן ב' שנים הוא וכו'. הקשה בשו"ת הגרע"א (חלק א סימן קצה), דכל זה אתי שפיר דוקא לרבי מאיר דסבירא ליה [בראש השנה (ט:)], דיום א' בשנה חשוב שנה, ואם נולדו אפילו בערב ראש השנה, הוה כבר בני שנה, אבל לרבי אליעזר דאמר התם (שם) דדוקא ל' יום בשנה חשובים שנה, כל שנולד מיום ב' באלול, לא חשיב בן שנה בראש השנה.

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היומי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היומי ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 10:30 - 9:30 בבית הכנסת 'שע"י קהילת אשכנז' רחוב חתם סופר 2 קרית ספר מודיעין עילית ת"ז

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...
יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ה"כ פט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 052-7113060 shbrma@gmail.com
http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124